

Slovenske kulturne akcije

Leto XXV

EL VOCERO DE LA ACCION CULTURAL ESLOVENA

11-12, 1978

Letos praznujemo 60-letnico slovenske osamosvojitve od Avstrije; spominjamo se tega neobhodno potrebnega zgodovinskega koraka svojega naroda. Če bi Slovenija tega koraka ne napravila, bi ostala provincialno zakotje, razdeljena na razne kronovine ali Länder, sramujoče se svojega jezika in samobitnosti. Poslovni in znanstveni jezik ne bi bil slovenski. Brez svobode bi Slovenija komaj kaj svojega ustvarila: častila in posnemala bi pač Dunaj, Graz in morda Berlin in München. Naš jezik bi najbrž ne dobil tiste samozavesti, ki je potrebna vsakemu jeziku, ki se hoče razviti v skladu s svojo naravo. Slovenci se ne bi dokopali do notranje osvoboditve, ne bi se otresli občutka manjvrednosti in tako ne bi mogli resnično sodelovati z drugimi narodi.

Toda svoboda, narodna kot osebna, ni sama sebi namen. Neodvisnost in svoboda služita večji ustvarjalnosti in poštrevnosti. Mlad človek se ne osamosvoji, da bi se znebil staršev ali da bi se zaprl vase, ampak da bi se zrelo razdal drugim. Narodi se ne osamosvojé, da bi se izolirali od drugih narodov, ampak da bi jim posredovali tisto bogastvo, ki ga jim je Bog dal za dobrobit vseh ljudi. Grabežljivosti in nadutosti enega naroda se ne otresemo s tem, da postanemo sami naduti in grabežljivi, ampak s tem, da se dvignemo do spoštovanja dobrega in lepega v drugih in do darežljivosti s svojim.

Kristusovi blagri in ves njegov govor na gori ni namenjen le izvoljenim dušam, ampak tudi narodom. Če nas to preseneti, je le znamenje, kako malo se zavedamo širine in globine Kristusovega evangelija. Govor na gori ni morala šibkih. Le moralno nedorasli ljudje, tisti, ki še ne znajo ločiti junačenja od resnične moči, sodijo, da so krotkost, miroljubnost, uboštvost v duhu... – šibkost. Govor na gori je morala močnih – tako posameznikov kot narodov.

škof a lojz j a m b r o ž i č
v torontu, kanada, okt. 1978

ruda jurčec

naš in naš jubilej

20. februarja 1979 je Slovenska kulturna akcija dopolnila 25 let življenja; brez hrupa in zvonjenja je čakala svoj srebrni jubilej. S to številko je GLAS Slovenske kulturne akcije dopolnil 25. letnik.

Ob obeh jubilejih nas poji prepričanje, da je za nami pošteno opravljeno delo: koliko je vredno, naj povedo naši prijatelji in vsi slovenski rojaki, ki jim je pri srcu slovenska zdomska kulturna ustvarjalnost.

Ob prehojeni poti se s toplo mislijo in zadoščenjem spominjamo vseh, ki so nas podpirali teh 25 let; vseh, ki so nam stali ob strani, da smo čakali jubilej; vseh, ki so že odšli pa bi brez njih Slovenska kulturna akcija danes ne zmogla pokazati na velik in kar poln pehar svoje dejavnosti.

V opombo našemu prazniku predstavljamo bravcem in prijateljem uvodnik ki ga je za 10-letnico ustanove v Glas napisal njen takratni predsednik in urednik lista pisatelj RUDA JURČEC. Tudi v njegov spomin – za izraz hvaležnosti ob opravljenem delu.

DESET let je poteklo od tistih lepih dni, ko se je zbrala družina slovenskih kulturnih delavcev in se sklenila povezati v SKA, da bi si omogočila ustvarjanje po nazorih in ciljih, kakor si jih je sama odbrala. Prvič se je zgodilo v slovenski zgodovini, da so kulturni delavci sami vzeli v lastne roke vodstvo in razvoj ustanove, ki naj služi stvaritvam slovenskega duha. Saj so bili že podobni poskusi in tudi niso obnemogli. Toda naš poskus je segal na vsa polja; ustanovitev Vrednot je leta 1950 veljala bolj organizaciji in namenu Delovnega občestva slovenskega katoliškega inštituta. Slovenska kulturna akcija pa je razširila področje, ko je poleg založbe ustanovila revijo, izvedla organizacijo sesterih odsekov z ustvarjalnim članstvom in razvoju likovne umetnosti še omogočila ustanovitev Umetniške šole. Že v začetku se je takoj pokazala značilnost, da smo se zbrali, ne da bi koga prehiteli ali nadomestili, pač pa po svojih močeh sodelovali pri stremljenju za našo duhovno rast s sredstvi in talenti, ki so bili med nami.

KDOR se ozre na prehojeno pot, se ob dosedanjih uspehih in polni zavesti velikih milosti, ki so nas spremljale, mora zamisliti, kako je bilo vse to mogoče v izseljenški skupnosti ki se šteje med najmanjše. Marsikdo se je ob začetku splašil ali pa zmajal z glavo, ali smo resnično krenili na pravo pot. Danes korakamo naprej, še bolj prežeti načrtov, podanih že na I. umetniškem večeru 1954, ko je bilo rečeno, da se dejansko že vsi kulturni delavci po svetu zlivajo v pravo „republiko duhov“, kjer jim svobode nihče ne more jemati ali po svoje omejevat. Ponekod pri drugih narodih takega koraka morda niso vzdržali; klonili so pod pezo pesimizma. Naš korak je ostal pogumen kakor prve dni in naš pogled se obrača v svet, ponižno in preprosto, vendar poln vere, da svet ne bo mogel biti pravično zgrajen, če v njem ne bo odmerjen pravičen delež slovenskemu narodu. Razmerja in silnice domovine so se razširile, pljuča, polna idealizma in zanosa, so se mogla še volneje predati novim obzorjem; so možnosti brez mej.

VSEGA tega ne bi zmogli, ako bi ne bili v stalnem duhovnem skladu s slovenstvom, kakor smo ga ponesli s seboj svetu in dar in bogatijo. Ne bi mogli daleč, če nas ne bi podpirala zavest in prepričanje, da nas ljubijo in podpirajo vsi, ki jim je prava svoboda slovenstva na duhovnem, kulturnem in političnem polju resnično pri srcu. Tako se dogaja med nami – kakor tudi pri vseh ljudeh blage volje in čistih namenov, – da smemo in moremo svobodo resnično usmerjati v dobrobit naše skupnosti. Režim v domovini je ponujal kulturnim delavcem zlate postelje, a jih ni mogel osrečiti; lovil jih je v svoje mreže in vsak iskren poskus svobode zadušil. Svobodni svet pa tudi ni manj nevaren kulturnemu ustvarjalcu; poln je mamljivih vab, da bi kulturno ustvarjanje spravil pod svoj monopol.

IN kaj si želimo v drugem desetletju: ostati v vednem soglasju s pravimi vrednotami naše duhovnosti. Vemo, da nam bodo še naprej ostali zvesti vsi naši prijatelji: podpirali, razumevali in ljubili nas bodo z isto vnemstvom, kakor so nas spremljali doslej, če bomo zvesti njim in sebi! Kdor dela za svobodo duhovnih vrednot in njih razcvet, črpa iz srca in svojim bližnjim širi brezbrežne meje optimizma in poguma. Gotovo, ne bi vzdržali, ako v naši skupnosti ne bi našli na odmev, poln enakih obzorij in podobne ljubezni. Vemo, da nas vsi radi podpirajo, ker vedo, da se obenem z nami dvigajo v območja, kjer se je že razlilo nad naše delo toliko božjega blagoslova.

OB tem jubileju se bomo spet spomnili, da nismo šli zaman v svet. Iztrgali smo se sicer domačijstvu, vendar z namenom, da bi ga dvignili še višje, da bi v zgradbi novega sveta izoblikovali obraz slovenstva za jutri, za desetletje naprej in še dlje.

OB spominu na prehojeno pot, ob spominu na obiskovanje neizmerne sreče v ustvarjanju se podajamo v novo dobo brez oklevanja. Slovenstvo nam bo vlivalo vero in potrebne moči. Vemo, da nas nikdo ne bo zapustil, saj je Slovenec in zato prepoln enakih idealov.

GLAS SKA, XI, 18; 23. 9. 1964

El sentido esencial de la "realidad" del hombre sobre el mundo consiste en la prioridad de la ética sobre la técnica, en el primado de la persona sobre las cosas y en la superioridad del espíritu sobre la materia.

El hombre no puede hacerse esclavo de las cosas, de los sistemas económicos, de la producción y de sus propios productos.

Una civilización con perfil puramente materialista condena al hombre a tal esclavitud, por más que, tal vez, indudablemente esto suceda contra las intenciones y las premisas de sus pioneros.

Dado que la verdadera libertad del hombre no se encuentra en todo lo que varios sistemas e individuos ven y propagan como libertad, la Iglesia se convierte más aún en guardián de esta libertad, que es la condición y base de la verdadera dignidad para la persona humana.

Como en las épocas anteriores, así también hoy, y quizá todavía con más razón, los teólogos y todos los hombres de ciencia en la Iglesia están llamados a unir la fe con la ciencia y la sabiduría, para contribuir a su recíproca penetración. El sentido de la responsabilidad por la verdad es uno de los puntos fundamentales del encuentro de la Iglesia con cada hombre.

El sentido esencial del estado como comunidad política consiste en el hecho de que la sociedad y quien la compone, el pueblo, es soberano de su propia suerte. Este sentido no llega a realizarse si, en vez del ejercicio del poder mediante la participación moral de la sociedad o del pueblo, asistimos a la imposición del poder por parte de un determinado grupo a todos los demás miembros de la sociedad.

Juan Pablo II

de la encíclica "Redemptor hominis"

sedanji papež - polnokrvni človek

Novi papež se razodeva kot veseli in premočrtni pričevalec vere, človečnosti in dobrote, neizprosno v iskanju resnice in pravice.

Bil je preprost delavec v kamnolomu, potem v tovarni, bojeval se je za svobodo, organiziral med vojno kljub nacistični prepovedi literarno društvo, kakor p. Kolbe se je s škofom Sapiehom ponudil gauleiterju Franku v zameno za trideset otrok, ki jih je ta poslal v plinske celice, Judom je preskrbel ponarejene dokumente, da jih je rešil pred Nemci, bil je filozof, pesnik, še danes se ukvarja s športom, rad ima naravo in dolge sprehode.

Življenje sedanjega papeža je bilo trdo. Pri devetih letih mu je umrla mati; ko je bil star enajdvajset let, oče; brata mu je vzela zadnja vojna. Oče je bil častnik, zato tudi njegova vzgoja ni bila mehka.

Ko je imel Karel devetnajst let, so zasedli Poljsko nacisti. Nekoč so ga poiskali v njegovi podstrešni sobici, a mu je uspelo ubežati. Našel je delo v kamnolomu. Po dnevi je delal, ponoči študiral. Po dveh letih je šel delat v tovarno.

Ko so nacisti okupirali Poljsko, se je Wojtyła s svojimi prijatelji zatekal v pesništvo. Nacisti so zaprli šole, poljska mladina se je skrivaj zbirala k pouku zdaj v eni, zdaj v drugi hiši. V stanovanju Karla Wojtyły so se zbrali vedno isti: štirje fantje in šest deklet. On je osnoval skupino mladih recitatorjev. Po mnogih hišah so recitirali pesmi o domovini in svobodi. Wojtyła je ročno tiskal listke in jih trosil.

Njihovo skupino je nekoč zalotil pri sestanku neki nacist. Wojtyła in njegovi so začeli plesati, kot da gre za

zabavo. On se je med plesom ostalih razgovarjal z vojakom o morali in modroslovju. Kasneje je dal vojak Wojtyli prav, češ da ne sme ubogati vseh nacističnih ukazov. Ko bi moral tisti vojak nekoč ustreliti ženo z otrokom, je ukaz zavrnil, kar je plačal s smrtjo.

Wojtylov obsežni album kaže številne prizore: vzpone na planine, kolesarjenje, smučanje, priprave na dolge ture. Še kot kardinal se je hodil smučat. Veliko je kolesaril, včasih je rad igral nogomet – še danes pa rad igra šah.

Wojtyła je živel vedno zavestno skromno. Ko je prišel na konklave v Rim, kjer je bil izvoljen za papeža, je imel s seboj plašč, ki so mu ga darovali verniki, ko je postal škof. Pri hrani ni izbirčen, le sladkarijam se vedno odreče.

Ima izredno sposobnost za koncentracijo in nenavadno dober spomin. Ko se spravi k delu, dela kot robot. Kadar je potoval ponoči, je imel vedno s seboj žepno svetilko, da je lahko bral. Kadar ga je premagala utrujenost, si je takoj vzel prost dan. Tudi počitnice je jemal zares.

Na steni njegove sobe visi ena sama fotografija: kaže suhega možica s škarpami v rokah. To je Tyranonski, krojač njegove četrti v Krakovu. Skromno je živel, pomagal revnejšim in tiho prenašal zlo, vedno se pa počutil srečnega. Ob njem je Wojtylu zorel duhovniški poklic. „Če bi kdaj koga postavil na oltar,“ je dejal Wojtyła, ko še ni bil papež, „bi gotovo tistega preprostejšega krojača iz predmestne krakovske četrti.“

karol wojtyła

pesmi

Ko je mladi Karol Wojtyła pisal te pesmi, ni mogel slutiti, da bo kdaj postal papež Janez Pavel II. Vendar pa je v zametku že tukaj nakazana njegova človeška in duhovna razsežnost, zlasti pa njegova odprtost socialni in psihološki stiski modernega človeka. Pesmi so sicer nekoliko zahtevne, brez metaforičnega nakita, pogosto slečene do gole misli, a njihovo duhovno jedro je žlahtno.

Človek razuma

Kaj je, kar odjemlje življenju pestrost in čar
in okus velike pustolovščine in neposrednost in vzgon?
Kako tesno je znotraj tvojih obrazcev, tvojih pojmov in
sodb,
ki so zgoščena substanca, – a substanca, ki je obenem
vsa bedna.
Ne vnašaj vame dvomov v silo misli, ker nam je vsem
tako potrebna.
Vse človeške poti vodijo k misli.

Človek volje

Trenutek volje je brezbarven in težak kot udarec bata,
kdaj pa kdaj tudi zareže kot bič;
hip, ki navadno ne nadleguje vsakogar, zgolj mene;
ne izzori kot sladek sadež na drevesu čustva,
ne porodi ga misel,
je samo bližnjica k cilju;
kadar pa pride, si ga moram zadeti,
– o, kolikokrat se zgodi tako –
tedaj ni prostora ne za srce ne za misel,
samo tisti hip je, ki zgrmi name kot križ.

Slepici

Udarjamo z belimi palicami po tlaku,
da se obdamo z varno razdaljo.
Vsak korak je naporen.
V votlih zenicah umira svet,
tako nepodoben sam sebi.
O, ta svet, ki ni nastavljen iz barv, ampak iz zvokov –
(silhuete, zarisi šepetov).
Pomisli, s kakšnim naporom dozorevaš celovit,
ki ti vselej ostaja samo del
in moraš izbrati prav tistega.
S kakšnim veseljem bi si vsak od nas naložil vse ne-
znansko breme onih,
ki – brez bele palice – objemajo vse prostorje.
Bi nam kdo mogel dopovedati, da kdo doživlja krivice,
večje od naših?
Bi nas kdo mogel prepričati, da je lahko v slepoti
radost?

Delavec tovarne orožja

Nimam oblasti nad usodo zemeljske oble; ne vodim vojn.
Sem s Teboj ali proti Tebi? Ne vem.
Grešim pa ne!
Prav tega me je groza:
da sam ne grešim in nimam vpliva,
a stružim nezkatne drobce, pripravljam delčke uni-
čenja –
in nimam pregleda nad celoto in človekovo usodo,
Jaz bi ustvaril drugačno celoto in drugačno usodo,
(ampak kako brez drobcev?)
kjer bi bil jaz sam ali katerikoli drug človek
edina pravična in sveta stvar,
ki je nihče ne bi mogel zbrisati s svojimi deli
in zanikati s svojo besedo.
Svet, ki ga ustvarjam, ni dober –
toda tudi slabega sveta ne ustvarjam!
Kaj je to že dovolj?

Delavec tovarne avtomobilov

Izpod mojih prstov prihajajo elegantni modeli –
odšumevajo vzdolž daljnih cest.
Vendar pa sam ne dirjam z njimi po tlaku neznanih
cest,
ne urejam njih prometa, na to misli redar.
Odslej bodo govorila vozila – meni so vzeli besedo.
Moja duša pa je odprta. Hočem razumeti:
proti komu se bojujem? Za koga živim?
Glej, to so misli, močnejše od besed.
Odgovorov ni. Ne postavljaš takšnih vprašanj pre-
glasno.
Vrni se sam kakor vsak dan od šestih zjutraj.
Kako veš, da tehtnico svetla prevegne edimole človek?

Človek emocije

Nič te ne utruja ljubezen, ki te nenehno zagrinja,
– pač napaka vseh navdušencev, kar precej privlačna,
a površna napaka –
ne začutiš praznine, kadar se ljubezen iztroši?
Od srca do srca – praznina;
vanjo stopaš zlagoma,
da se pogled privadi na barvo, uho na ritem.
Ljubi tako, da se ugrezneš do dna in pronikneš do volje,
kjer ne boš čutil, ne kako bega srce,
ne kako ubijajoče preverja misel.

Prevedla Zora Tavčar

Mladika, Trst 1978, 9

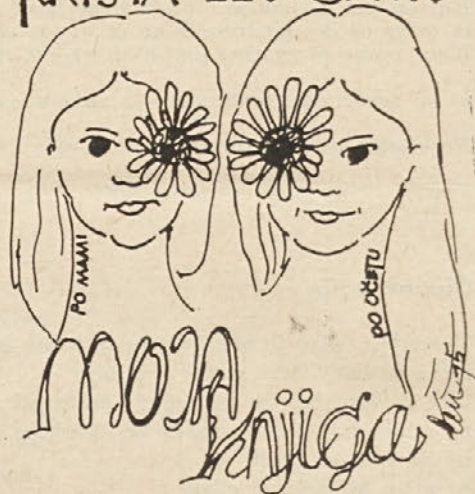
SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA IZPOLNJUJE VAŽNO NALOGO IN NJENO DELO JE RODILO ŽE LEPE SADOVE. SKUPINA SLOVENSKE KULTURNE DELAVCEV V ZDOMSTVU OHRANJA IDEALE SLOVENSKE DUHOVNOSTI, KO USTVARJA NA POLJU ZNANOSTI, UMETNOSTI, KULTURE. PODPORO IN ZAUPANJE JE UŽIVALA ŽE OD POČETKA. IZ GLOBKE LJUBEZNI DO SLOVENSTVA IZVIRA VSE NJENO DELO, KI KREPI TUDI DEJAVNOST NA DRUGIH DUHOVNIH PODROČJIH. NAŠE KULTURNO DELO HODI VZPOREDNO S TOKOVI, KI OPLAJAJO VSE SLOVENSTVO; NAŠE BIVANJE V ZDOMSTVU DOBIVA S TEM POSEBEN POMEN IN VREDNOST.

SLOVENSKA KULTURNA AKCIJA JE ŽE OPRAVILA VELIKO DELO: ZAVARUJMO JI VAREN IN NEMOTEN RAZVOJ. NAŠA POMOČ NAJ NE ZAOSTAJA ZA IDEALIZMOM IN VERO, KI JO IZPRICUJE IN OZNANJA.

Ex libris za XVI. mednarodni kongres v Lizboni

KRISTA LEVIČNIK

Ex libris za Kristo Levičnik

Naš redni ustvarjalni član arh. VILKO ČEKUTA, v Torontu v Kanadi, je 1978 izdal bibliofilsko publikacijo PRGIŠČE. Na 20 listih je zbral tokrat vrsto ex libris, ki jih je predstavil na XVII. Mednarodnem kongresu Ex Libris 1978 v Luganu, v Švici. V risanju ex librisov Vilko Čekuta ni novinec. Poleg svojega mnogovrstnega ustvarjanja kot arhitekt, tudi scenograf, se posveča tudi drobnemu risanju z veliko poetično sproščenostjo. Prvič je svoje ex libris razstavljal že na XVI. mednarodnem kongresu te slikarske zvrsti, leta 1976 v Lizboni in dobil tu mednarodno priznanje.

Prgišče je nabirek 50 ex librisov, namenjenih Slovincem in tujcem; v dragoceni predstavitvi so natisnjeni v treh

barvah, kot so bili na ogled na razstavi v Švici. Na prvo stran je po slovensko v rumeni polgotični zapisal: „Knjiga je vir, ki oživilja, hrabri, dviga, biča, vpije, kuje, podira in zopet gradi.“

Iz primerka, ki ga je avtor poklonil uredniku Glasa s pripisom: „Dragi! še migamo...“ (Toronto, 8. avgusta 1978), predstavljamo našim bralcem in prijateljem dva povzetka te zaresne slovenske risarske in grafične bogatije.

Prijatelju in članu SKA arh. VILKU ČEKUTI čestitamo iz srca. Njegov uspeh na Portugalskem in v Švici, ob vsem njegovem kanadskem opusu, vredno predstavlja slovensko ustvarjalnost in zmogljivost v veliki svetlu.

trigrami, ki se jih drži januarski led

I

NA ZADNJI DAN leta si na Japonskem po tihem izprašujejo vest. Vsaj, v kolikor se zavedamo potrebe po napredku, da se izrazim kar se da z minimalnim števcem. Z ledenim Vetrom se vračava domov in vzdolž ulic se poslavljajo zadnji odmevi čiščenja in pospravljanja za novo leto. Treba je iti čez reki Ara in Sumida; naša četrt je prav zadnja na tokijski ravnini proti severu. Na oni strani mostu se nama pridruži moj stari Problem, ki ga najbrž najbolje opišem z besedami: napetost s plodovitostjo in kakovostjo. Oba, veter in jaz, se ozreva v problem, na čigar kosteh se svetijo smaragdne zvezde skoraj s skrivnostno lepoto; vsaj meni se tako zdi v poltemi hoje. Trije vstrec se nekako podpiramo med poznimi sencami; to, kar nas v naši različnosti druži, je dragoceno, ker je več kot vsak izmed nas zase. S svojo prozorno prisotnostjo naju problem povezuje na določen način; nekako tako, da se ga zavedava kot odličnega in zvestega spremljevalca, ki naju ima za vrednega svoje tovarišije. Med hojo se ozrem nazaj na stari breg, potopljen v neštivilne drobne luči, ki plečejo žar nad mestom. V primeri z njimi je vsaka zvezda lučka posebne kakovosti.

II

ZDAJ SEM SE kar navadil na velike razdalje in tem bolj hvaležno prejemem in berem slovensko besedo, kadar mi jo poštarji dostavijo. Na koncu leta sem torej prejel Katoliški Glas od 12. oktobra 1978 in rad bi prepisal iz njega nekaj tehtnih misli, ki jih je vanj položil Slavko Srebrnič pod naslovom »Argentinsko slovenski odmevi«. Takole pravi med drugim: »Poezija danes tudi v slovenskem svetu redkokdaj vžge. Toliko imamo prisiljenih pesnikov, ki v sebi komaj čutijo kako resnično doživetje. Grejo se pesništvo zaradi osebne veljave ali nečimrnosti...« To so besede, kakor nalašč zapisane na konec leta pri meni – za moje izpraševanje vesti. Jedro vsake lirične pesmi mora biti povezano s osebnim doživetjem. Ali velja isto tudi za ep in dramsko pesnitev? Recimo za trenutek, da je za pravo pesem značilno osebno doživetje; ali je potem takem edino pravilna oblika epa – novela odnosno roman? In edino upravičljiva oblika dramske pesnitve – igra sama? Čutim potrebo po slovenski poetiki, ki bi vse te probleme osvetlila za kritično teorijo in ustvarjalno prakso. Obračam se na naše znanstvenike literature.

DNEVNIKA ne pišem, vsaj redno ne; oni dan mi je veter odnesel celo kopico beležk, a še zmeraj se spominjam na odlomek na 24. december. Vreme: hladno modro. Kraj: v avtobusu na vzhodu Tokia, v razmerno zmernem prometnem toku, z občasnimi sunki zavore, ki ji manjka olja. Pozorišče: notranjost avtobusa, kjer ljudje strmiijo z vozačem naprej, kot da je vsaka minuta dragocena in bi radi čim prej prispeli do velikih trgovskih hiš okrog avtobusnega terminala. Pred menoj sedita oče in štiriletni sinko; oče ima obraz državnega uradnika. Sinko vprašuje tako glasno, da ga vsi čujejo; morda tako kot jaz prisluškujejo.

Sinko: »Očka – ali ni nocoj Krúsumas (japonska beseda za Božič)?«

Oče: »Prav imaš; nocoj je Božič.«

Sinko: »Ali je Božič zato, ker pride Santa Claus?«

Oče: »Prav imaš; Božič je zato, ker pride Santa Claus.«

Sinko: »In Santa Claus prinese darove?«

Oče: »In Santa Claus prinese darove.«

Sinko: »Lepo je, ko pride Santa Claus, ali ne?«

Oče: »Lepo je, ko pride Santa Claus.«

Sinko: »Ali pride nocoj Santa Claus tudi k nam?«

Oče (po kratkem odmoru): »Santa Claus ne pride nocoj k nam.«

Sinko: »Zakaj ne pride Santa Claus k nam, ko je tako lepo, ko pride.«

Oče: »Santa Claus gre nocoj mimo nas.«

Sinko: »Očka – ali bi ne bilo lepo, ko bi Santa Claus prišel tudi k nam?«

Oče (gleda v tla in potem skoz okno avtobusa.)

Sinko (mu sledi z očmi in zdi se, da ga je prevzelo zanimanje za blesteče avtomobile na cesti.)

IV

Z IZJEMO g. Franceta Papeža pravzaprav ni poezije o Južni Ameriki. In vendar si ne morem misliti tega skrivnostnega kontinenta brez poezije. Pampe čakajo, gozdovi čakajo, reke čakajo, obale in mesta.

V

MED TREMI LJUDMI

Tvojih sem se spomnil ur, Marija.
Ko si stala tam
pred križem s Sinom,
polnim ran
od Vanj zabitih klinov
zgodovin.

Tiho rahlo Sklonjena.
Kot hiše, ki stoje na sivem jutru
v mraku,
z licem v cesto, mokro z roso
solz
v lupinah sanj.

Spet bom mislil nate v januarju.
Ti stojiš za zmeraj s Križem
v veri,
ko se zvezde vzpno na grič
k večeru
praznovat.

Dež, cel dan le dež
skoz plašč pronica.
Veš, nekje v megli prihaja ladja.
Čuješ?
V val za valom, v val za valom
bor ječi.

prešernovci 1979

Na predvečer obletnice smrtnega dne slovenskega Orfeja pesnika FRANCETA PREŠERNA so v Ljubljani prejeli 7. februarja 1979 Prešernove nagrade tile slovenski kulturni delavci:

Skladatelj Bojan Adamič za ustvarjalni opus v filmski in zabavni glasbi.

Operna pevka Vanda Gerlovič za pevske kreacije v ljubljanski Operi SNG.

Pesnik Janez Menart za pesniške zbirke in prevode.

Akad. slikar Vladimir Makuc za svoj grafični opus.

Gledališki igralec Rado Nakrst za življenjsko delo v gledališču.

VSAKO LETO v zadnjih dneh decembra še enkrat uredim revije in časopise in vsako leto ugotovim, da je droben, le na dveh straneh tiskan listič, ki ga vsak mesec pošiljajo irski katoliški delavci, še zmeraj tako svež kot na dan prejema. Imenuje se Nighworkers Bulletin, po naše Bilten nočnih delavcev, to se pravi, delavcev včlanjenih v Marijansko kongregacijo, ki ima svoje prostore pri cerkvi sv. Frančiška Ksaverija v Dublinu. Listič poroča o veselih in žalostnih dogodkih članov, ne preveč in ne premalo, a o njih piše resnično ljubeznivo, včasih z besedo upanja, včasih s pripombo humorja. Ker ima le dve strani, se mora listič omejiti na najbolj pomembne stvari. Poleg osebnih vesti prinese vesti o vesoljni Cerkvi, obenem pa tudi nekaj misli v csebno razmišljanje in premišljevanje. Menim, da listič spremlja člane skoz cel mesec in je nekaj, kar bi drugje ne mogli najti, čeprav je večina teh nočnih delavcev v službi pri irskih dnevnikih. – Urejevanje revije in časopisa je kakor orkestriranje; v določenem smislu je celo večja umetnost kot dirigiranje, ker se nanaša tudi na izbor pisanega.

VII

SKORAJ SE DOTIKAVA

Ti in jaz pod svetlomodrim nebom,
aj, na prvi letni dan v tem mestu.
Bambusi se stiskajo k plotovom,
rožnate kamelije k zidovom.
Leno teče reka z ledom sanj.

Skoraj se dotikava s komolci,
skupno zroč v labodji par med čolni.
S skupnim zlogom dno ugotoviva,
kakšne ribe, kakšne kače skriva.
Ptič odgrne s sonca pajčolan.

Toda najino srce je hladno,
drug ob drugem sva: daljavi kamnov.
Kmalu bodo češplje zacvetele,
njive od vetrov neba spočele,
najin svet ostal bo razdejan.

VIII

ALFRED STEFFERUD je izdal vrsto esejev pod skupnim naslovom Čudoviti svet knjig (The Wonderful World of Books) pri The New American Library v New Yorku (1953: že tretjič). V knjigi je zbranih 72 esejev, ki vsak na svoj način odkrivajo čudoviti umotvor, ki mu po stari navadi pravimo knjiga. V tej zbirki pogrešam esej, ki bi osvetlil knjigo v luči teologije knjige odnosno zapisane besede. Sicer je v zbirki Fulton Ouslerjeva Knjiga knjig, kjer čudovito lepo razlaga pomen sv. pisma, a teologija knjige bi po mojem zajela vsako knjigo odnosno sistem zapisanih besed. Slutim, da ima kristjan prav poseben odnos do besede, saj je ves zaznamovan z Učlovečeno Besedo. Srce Matere božje se je hranilo s svetimi besedami. In sam božji Sin je pripovedoval povesti, katerih se še po 2000 letih ne naveličamo. Nekoč je bil dejal, da snov človeku koristi – zaradi duha.

To so trigrami, ki se jih drži januarski led. Glejte: ko se ga dotakne sonce, zažari. Pozdrav je, ki vam ga pošilja za novo leto Vaš vdani tokijski dopisnik

Vladimir Kos.

Na predvečer obletnice smrtnega dne slovenskega Orfeja pesnika FRANCETA PREŠERNA so v Ljubljani prejeli 7. februarja 1979 Prešernove nagrade tile slovenski kulturni delavci:

Skladatelj Bojan Adamič za ustvarjalni opus v filmski in zabavni glasbi.

Operna pevka Vanda Gerlovič za pevske kreacije v ljubljanski Operi SNG.

Pesnik Janez Menart za pesniške zbirke in prevode.

Akad. slikar Vladimir Makuc za svoj grafični opus.

Gledališki igralec Rado Nakrst za življenjsko delo v gledališču.

Akad. slikar Ive Šubic za svoje likovne stvaritve. Režiser Fran Žižek za uspele režije na slovenski televiziji. Iz Prešernovega sklada pa so bili letos nagrajeni: Gledališka igralka Pavla Brunčkova; pesnik Ervin Fritz; akad. slikarka Zdenka Gelob; režiser Aleš Jan; književnik Drago Jančar; režiser Dušan Jovanović; gledališki igralec Boris Juh; umetniški fotograf Stojan Kerbler; gledališka igralka Anica Kumrova; skladatelj Pavel Mihelič; dirigent Anton Nanut; operna solistka Ana Pucar-Jerič; akad. slikar Milan Rijavec; akad. slikar Evgen Sajovic; Studio 7 v Biroju 71 – Domžale (arhitekti štefan Kacin, Radislav Popović, Jurij Princes in Bogdan Špindler); arhitektka Meta Vrhnec; pisatelj Saša Vuga.

ogledalo ali kaj?

ČLOVEKA lahko hudo preseneti in celo vznemiri, če mu kdo nenadoma postavi pred oči ogledalo. Zlasti če ni imel navade, da bi se mnogo ustavljal pred njim. Jaz tej bolj ženski navadi ali razvadi nikoli nisem bil posebno predan. Raje celo premalo kot preveč. Iz precej davne mladosti se spominjam, da sem kot 13 ali 14-leten fantič nekoč slučajno šel iz šole za vozom, ki je peljal pohištvo, verjetno za kako selitev. Z voza je gledala omara, ki je imela polovico vrat pokrito z ogledalom. V tem sem zagledal podobo drugega in pretegnjenega fantina, ki naj bi odsevala mene. Pa se v tej podobi nisem prepoznal. Dvignil sem roko in se potipal za uhelj in šele ko sem videl, da je oni v ogledalu napravil isti gib, sem verjel, da vidim v ogledalu svojo podobo. Tako slabo sem se poznal.

Te dogodivščine sem se spomnil, ko sem dobil in na hitro prebral v *Drugi vrsti* (II/4, 1978) Andreja Rota spis o *mišljenju v zdomstvu*, kjer med drugimi očrtuje tudi mojo, recimo, filozofsko podobo. Se lahko prepoznam v njej? Kaj naj storim, da ugotovim, ali je tista podoba res moja? Mar naj se zopet primem za uhelj? In kako je z drugimi? Saj Rot razprave ne posveča le meni, marveč naši celotni misleči skupnosti.

Nočem trditi, da je Rot zares hotel nam postaviti pred oči ogledalo, s čimer bi utegnil zaslužiti očitek Ivana Cankarja, da je ogledalo tako obrnil, da mi vidimo v njem svojo spako, narod pa strmi na prazen papir. (Gl. ZD 24, str. 257.) Rotovo razpravo si je namreč mogoče ogledati in jo skušati razumeti z raznih vidikov. Lahko jo res imamo tudi za kritiko našega zdomskega mišljenja, torej res za ogledalo, ki nam ga pisec moli pod nos. Lahko vidimo v njej prikaz našega mišljenja za javnost sploh, za „druge“, da ti zvedo in vedo, kaj se med nami v tem pogledu dela, oziroma se je naredilo. Lahko pa v njej vidimo neke vrste obračun našega mišljenjskega napora, ki ga pisec napravlja zase in za svoje, to je za tiste, ki naj bi poprijeli za nami in naše delo nadaljevali, izpopolnjevali pa tudi popravljali, zato pa morajo najprej vedeti, kje smo in kaj imamo. Morda je Rot družil vse te namene. Kljub temu je velik pomen njegove študije prav v obračunu in izhodišču za novo delo, ki čaka njega in tiste, ki bodo delali z njim in za njim.

Vsekakor je Rotov spis razveseljivo dejstvo. In to iz več razlogov. Najprej je to menda prvi, gotovo pa najresnejši poskus pokazati plodove naših mišljenjskih naporov, zlasti še našega iskanja smisla zdomstvu. Potem je ta poskus napravil nekdo od naših mladih, o katerih se nasplošno, ne ravno o njem, meni, da jih naša vprašanja ne zanimajo, da našega nič ne bero, pa tudi drugega ne mnogo. Končno nas naravnost preseneča, kako se je pisec potrudil, da bi stanje in izsledke našega mišljenja pokazal čim zvesteje in stvarneje, čeprav se zdi, da se z marsičem ne strinja ter bi želel drugačnih izhodišč in prijemov. Posebne pohvale vredno je tudi, da je sestavil podrobno bibliografijo naših spisov, ki bo nadaljevalcem olajšala delo.

Ker je to, če morda ne povsem prvi, gotovo najresnejši poskus, da se pokaže in vsaj deloma tudi oceni naše mišljenjsko prizadevanje in njegovi dosežki, je več ko samo verjetno, da bodo iz tega črpali in se na tega sklicevali mnogi, ki bodo kakorkoli to prizadevanje omenjali. Zato spis zasluži, da bi ga podrobno pretehtali, zlasti odpravili nejasnosti, dopolnili vrzeli in popravili spodrsaljake. Saj se sicer lahko zgodi, da se bodo ti ponavljali in tako po sili ponavljanja posvetili ter jih bo pozneje mnogo težje popraviti. Vendar vsaj danes in po prvem in hitrem pregledu spisa nimam namena ga podrobneje ocenjevati.

Rad bi na hitro napisal le nekaj misli, ki mi jih je zbudilo to srečanje z našo skupno in z mojo lastno filozofsko podobo. Je li to odsev ogledala, ki mehanično kaže, kar je sprejelo, ali je bolj podoba umetnikova, kateri je skušal iz zunanjih potez razbrati notranje bistvo ter je tega bolj ali manj zadel ali pa zgrešil? Ko sem tudi jaz poskušal očrtati podobo nekaterih naših mislecev

(K. Ozvald, Fr. Veber, A. Ušeničnik, da niti ne omenim J. Ev. Kreka) in sem razpolagal za to res le z nezadostnimi sredstvi (kot poudarja isti Rot), sem se pri tem često vprašal, kaj bi k tem podobam rekli portretiranci, ko bi še živeli. Sedaj sem se nepričakovano z drugimi tudi sam znašel pred svojo podobo, in to, ko še živim. Seveda mi je bilo prvo vprašanje: Sem to zares jaz, oziroma, koliko sem to jaz? In za tem se mi je vsililo drugo vprašanje: Ali sem že živ stopil v zgodovino, namreč v zgodovino naše zdomske filozofije, in ali to pomeni, da je moja pot vsaj v glavnem že končana, da je o meni mogoče že povedati zadnjo besedo?

Iz svoje mladosti se spominjam tudi, kako sem se še v ljudski šoli začudil, ko sem o nekem slovenskem pesniku (menda je bil to Oton Župančič) zvedel, da je tedaj še živel. Mislim sem namreč, da so pesniki in pisatelji živeli le nekoč davno, da pa jih med nami ni bilo več. Podobno sem mislil o svetnikih. Dokler sem sam in samo filozofiral, sem to delal, kakor bi dejal Rot, „zaradi neke duševne nujnosti“ (32) in ker me je k temu silil naš in moj položaj v kraju in času. V tem sem doživljal naše zdomstvo, v tem sem ga skušal umeti in ga napraviti umljivejšega tudi drugim. Malo sem se pri tem trudil za to, da bi od mojega filozofiranja kaj ostalo za pozneje, ni me skrbelo, da bi se utegnili vse razbliniti v našem nemirnem in neprijemljivem sedaj. Zato sem se tolikokrat vračal k vprašanju resnice, to je spoznanja stvarnosti take, kot zares je, da bi iz nje in z njo prav živeli in ravnali, zato sem toliko naglašal potrebo mišljenja, da bi z njim odkrili pravi smisel zdomstva, ki ga od prej nismo poznali in nam ga tudi nihče drug ni mogel pokazati. Manj sem mislil na to, kar mi je mišljenje odkrivalo trajnejšega, kar bi mogel zapustiti naslednikom. Nekako podzvestno sem bolj delal zgodovino kakor pa za zgodovino.

Nočem pa s tem reči, da sem vedno mislil in razmišljal samo o tem. Mnogo drugih vprašanj je bilo, ki so me tudi živo zanimala, ki so presegala meje našega trenutka, o katerih sem tudi mnogo bral in mislil, četudi ne pisal, vsaj za javnost ne. Menil sem, da je bilo mojim rojakom bolj potrebno povedati konkretnejše stvari in tako, da bi brali in razumeli. Bal sem se, da bi bolj zgolj teoretskih in spekulativnih spoznanj sploh ne mogel priobčiti, saj bi le malokoga zanimala. Še tisto, kar sem pisal in objavljaval, in pri čemer sem se trudil govoriti čim preprosteje in čim umljiveje, se je nekaterim zdelo preučeno ali previsoko ali kako bi rekel. Upoštevati je treba torej tudi, ne samo kaj smo bili zmožni narediti, tudi ne samo kaj smo v okoliščinah mogli narediti, marveč in zlasti, kaj smo si smeli drzniti narediti in mogli objaviti. Tudi tega zgodovina ne bo smela prezreti.

Tako ni nič čudnega, da Rot pogreša med nami „strogo spekulativno filozofijo“ (9). Saj jo tudi jaz pogrešam in gotovo ne samo jaz. Pa ne samo pogrešam, lahko bi rekel, da ob tej pomanjkljivosti trpim. Trpim, ker take filozofije med nami ni, in trpim, da je sam nisem utegnil in mogel gojiti. Lahko ponovim, da sem potrebno „duševno nujnost“ za to vedno čutil, da sem sam pri sebi tudi tako filozofiral. V več sestavkih, že napisanih, čeprav še ne objavljenih, sem skušal pojasniti, zakaj naš filozof ni mogel in ni smel iti mimo vprašanj, ki so vznemirjala (ali bi vsaj morala vznemirjati) našo skupnost. In zakaj zato in potem ni mogel čisteje in višje spekulirati.

Z vsem tem bi rad povedal samo, da filozofa res lahko presojamo le po tem, kar nam je povedal, da pa to nikakor ni nujno vsa njegova filozofija. Menim, da vsak pravi filozof ima tudi neko čisto spekulativno, če hočete, metafizično idejno izhodišče, iz katerega rešuje konkretna vprašanja, pa čeprav ni tega izhodišča nikdar do kraja izfilozofiral, še manj kake dosežke napisal in objavil, kaj šele dodelal v svoj lasten filozofski sestav. Kar se mene tiče, sem v že omenjenih sestavkih povedal, da sem več let pisal neke svoje vrste filozofski dnevnik, kjer sem zapisal tudi marsikako čisto spekulativno misel.

Rot navaja tudi mojo „morečo“ ugotovitev, da „zaradi okoliščin, s katerimi nas je obdarila zla sreča, nimamo niti prednikov, bolje predhodnikov, še manj pa potomcev“ (22). On pa meni, da „vsako (naše zdamsko) razpravljanje je močno angažirano v dejstvu zdomstva“ in da to „ozi miselna področja in otežkoča pričetek delovanja mlajšim generacijam“ (9). To bi umel, kot da mlajši težko gredo za nami (in morda ne samo v filozofiji), ker smo pretesno povezani z nekimi dejstvi naše preteklosti in sedanjosti, ki za mlade nimajo iste teže, ker ti vidijo in čutijo vsaj delno drugačne probleme, katerih se naše filozofiranje ne dotika ali jih vsaj premalo upošteva in obravnava. Zato da nimamo potomcev.

Vendar morda prav ta Rotov poskus, da napravi neke vrste obračun z našim dosedanjim filozofiranjem, s filozofijo prvega zdamskega rodu, zelo in morda res preveč potopljenega v neposredno konkretnost zdomstva (čeprav kljub temu „še nismo v zdomstvu kakor tudi ne v matični domovini, dovolj trezno“ in, bi jaz dodal, izčrpano „pregledali tragike našega naroda“ – 32), morda prav ta Rotov obračun postavlja temelj in izhodišče za novo filozofiranje. Tako bodo mlajši vsaj vedeli, kje morejo začeti in kaj popraviti in potem iti naprej.

Saj se Rot čudi, da sem jaz mogel brez zadostnega gradiva napisati študije o Ušeničniku in Vebru. Zdi se mu, da mi razdalja daje tisti odnos do snovi, ki mi ga ne more dati nobeno drugo gradivo. (24). Prav gotovo je težko kaj narediti brez potrebnega gradiva in vem, da mi je marsikak poskus spodletel, ker potrebnega gradiva nisem mogel zbrati. Vendar ima svojo veljavo tudi misel o razdalji, ki je potrebna, mislim, zlasti še za pravilno presojo razpoložljivega gradiva. Ob Rotovi razpravi bi mogli govoriti o generacijski razdalji, ki piscu ostri pogled na naše mišljenje. Ko je Rot kot mlajši in že ne več tako globoko in celotno pogreznjen v naše polpretekle probleme, mogel napisati to svojo študijo, je pač ustvaril izhodišče, iz katerega in na

katerega bodo laže nadaljevali tisti, ki jim sicer naše filozofiranje „otežkoča pričetek delovanja“.

Preden sklenem, bi se hotel še vrniti k začetni misli, k občutku, da sem se nepričakovano znašel pred oglealom. Še vedno se vprašujem, ali je to, kar vidim, zares moja podoba? Morda je vendar bolj portret, v katerem je umetnik podčrtal ali okrepil nekatere poteze, ki so se mu zdele važnejše ali vsaj bolj zaznavne, prezrl ali zabrisal pa je več drugih, ki pa bi me pokazale drugačnega. Ali sem npr. res predvsem spoznavni teoretik in ne bolj etik, kar se tudi Rotu v drugi zvezi dozdeva?

Sploh pa nas Rot vse in seveda tudi mene obravnava tako, kakor da spadamo že v pretekli čas: le po sledovih našega dela ali, da se tako izrazim, po „arhivskem“ gradivu. Ali ne bi bilo prikladnejše, da bi se tistim, ki še živimo in delamo, skušal približati tudi osebno, da bi skušal zvedeti, kaj mislimo, kaj smo naredili in kaj še delamo, kaj sodimo o svojem delu, o tem kar smo naredili in o tistem kar bi radi naredili, pa nismo, zakaj nismo, kaj morda še nameravamo storiti, kako mi mislimo, da bi se mogel zgraditi most do mlajših ali kako bi mogli mi pomagati, da bi oni dosegli naš breg, ne da bi morali zatajiti sebe ali morda zaplavati proti zgodovini, in podobno. Saj umetnik, kadar upodablja živeče osebe, hoče, da mu te „sedijo“, da jih more v živem spoznanju in tako zvesteje naslikati. Saj če slika brez modela, je v nevarnosti, da ga zidealizira, navzgor ali pa tudi navzdol.

Naj še popravim eno napako: tržaško vstajenjsko nagrado sem dobil za *Iskanja* in ne za *Srce v sredini*, kot to vztrajno ponavlja T. Debeljak in pač za njim veruje tudi A. Rot.

In še nekaj, kar pa menda ne gre na Rotov račun: „posloveniti“ se pravi prevesti v slovenščino, ne iz slovenščine; zato Mirijam Jereb Cankarjeve *Skodelice kave* ni poslovenila, marveč jo je „pošpanščila“ in upamo, da je pri tem ni „raz-slovenila“.

mohorjevke 1979

Letos so vse tri Mohorjeve družbe — celjska, celovška in goriška — poklonile slovenskim rojakom tale knjižnji dar:

celjska mohorjeva družba

Mohorjani v matični Sloveniji, ki jih je danes nad 50 tisoč, so poleg Koledarja za 1979 prejeli še pet knjig.

MOHORJEV KOLEDAR 1979, zvest koledarski Mohorjevi tradiciji, prinaša pester koledarski del; posebnost sta letos dve barvni fotografiji za vsak mesec, pa dolg, bogat venec izrekov velikih piscev in mislecev. V pisanjskem delu predstavi oba nova papeža, se spomni pok. mariborskega škofa Derževnika, opomni na ustanovitev koprške škofije; lep je zapis M. Mahniča o vlogi knjige v človekovem življenju. Koledar je zunaj in znotraj umetniško opremljen in vabliliv že na pogled.

Najbolj obsežna od peterih knjig je knjiga VERSTVA V JUGOSLAVIJI, ki jo je napisal profesor ljubljanske teološke fakultete Franc Perko. Strokovnjak za teologijo in ekumenizem se ustavi predvsem ob živih verstvih v trenutni Jugoslaviji. Knjiga je izredno pomemben vodnik po mozaiku verske duhovnosti med Slovenci in pri njihovih soživaljanih.

Cvetka Zagorskega narodopisna povest ZLOČIN se godi v Halozah. Podobna ji je knjiga PREPROSTE ZGODBE S SOLČAVSKIH PLANIN, ki jo je napisal, tudi v narodopisnem slogu Joža Vršnik — Robanov Joža. Knjiga so zapisi enega zadnjih slovenskih bukovnikov, pesnik-pisatelj samouk, ki pobira iz nepokvarjenega prirodnega sveta in ljudi v njem.

Molitvenik za otroke POGOVARJAMO SE Z BOGOM, ki ga je napisal p. Silvin Kranjc, je sestavljen izredno sodobno. Bogato popestren z otroškimi risbami.

Druga otroška knjiga pa je PRAVLJICA O ZLATOLASKI, ki jo je napisal Marjan Lukežič.

celovška mohorjeva družba

je rojakom podarila KOLEDAR za leto 1979. Poleg koledarskega dela je v njem podoba verskega in kulturnega življenja o Slovincih na Koroškem in po svetu. Med članki iz slovenske kulturne zgodovine je izredno pomemben zapis

Vinka Mirta „Grbi slovenskih dežel v slavnostnem pohodu cesarja Maksimilijana I.“

Povestni knjigi sta v letošnjem daru dve: Ida Hess-Rak z romanom ZADNJI VITEZ pl. HELDENSTAMM posega na Spodnjo Štajersko pred in med prvo svetovno vojno; pisateljica pripoveduje v njem lastno doživetje iz otroških dni; druga knjiga pa je Karla Mauserja povest ROTIJA, ki je prvič izšla že pred 30 leti, pa jo je celovška Mohorjeva v znak hvaležnosti pisatelju, ki je bil njen velik dobitnik, zdaj ponatisnila.

Prikupna je NOVA DRUŽINSKA PRATIKA ZA 1979, ki ob narodno načelne članke plete tudi koristne napotke gospodarjem in gospodinjam.

goriška mohorjeva družba

Že tradicionalni KOLEDAR je tudi letos izredno pester in duhovito opremljen. V številnih člankih se po koledarskem delu ustavlja ob važnih osebnostih primorsko-goriškega javnega življenja, pa pomembnih dogodkih iz slovenskega mejstva ob julijski meji.

Zora Piščanc je za 440-letnico prikazovanja Matere božje na Skalnici na Sv. Gori napisala zgodovinsko povest PASTIRICA URŠKA. Pisateljica piše pestro, prikupno, z izrednim posluhom za jezik in podobe iz davnih časov.

Iz zapuščine dr. Rudolfa Klinca, ki je umrl 1978, je družba izdala obsežno razpravo PRIMORSKA DUHOVŠČINA POD FAŠIZMOM. Knjiga z živo lučjo posveti na izredno pomembno narodnoobrambno delo slovenskih primorskih duhovnikov v boju s fašizmom med obema vojnama. Kot zgodovinski in kulturni dokument bo nujno gradivo za slovenskega zgodovinarja zamejskega trpljenja po Rapallu. Goriška Mohorjeva je s publiciranjem dr. Klinčevega zapisa storila izredno uslugo ne le zamejskim Slovincem, marveč vsem Slovincem, doma in v svetu. Hvaležni smo ji. PRIMORSKI SLOVENSKI BIOGRAFSKI LEKSIKOM 5. snopič nadaljuje z dosedanjim tradicijo. Bog daj, da bi ga uredniki srečno pripeljali do sklepne vrha, saj je že po zdajnjih zvezkih izredno pomemben kulturni spomenik slovenskemu duhovnemu ustvarjanju na Primorskem, Goriškem in v Reziji.

iz slovenske kulturne akcije

SKLIC

REDNI OBČNI ZBOR SLOVENSKE KULTURNE AKCIJE

bo v petek, 25. maja 1979, ob pol petih popoldne v gornji dvorani Slovenske hiše,
Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina

z naslednjim

DNEVNIM REDOM

1. Pozdrav predsednika in ugotovitev pravilnosti sklica po 12. členu pravil Slovenske kulturne akcije.
2. Določitev zapisnikarja občnega zbora in dveh skrutinatorjev, ki ugotovita veljavnost pooblastil odsotnih rednih članov, nadzorujeta volitve in ob sklepu podpišeta zapisnik občnega zbora.
3. Branje zapisnika zadnjega občnega zbora z dne 21. maja 1977.
4. Poročila:
 - tajnika
 - blagajnika
 - vodij odsekov
 - urednikov publikacij
 - predsednika
5. Razgovor o poročilih.
6. Poročilo nadzorstva in razrešnica predsedniku, podpredsedniku, tajniku, blagajniku in članom nadzorstva.
7. Volitve: predsednika, podpredsednika, tajnika, blagajnika in nadzorstva.
8. Slučajnosti.

Po 9. členu pravil imajo redni člani aktivno in pasivno volilno pravico. Podporni člani pa imajo na občnem zboru posvetovalni glas. S tem obveščamo obojno članstvo in ga vabimo, da najkasneje do 10. maja 1979 pismeno sporoči odboru na sedež ustanove (Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires, Argentina) morebitne predloge za občni zbor: le-te bo občni zbor obravnaval pri slučajnostih (8. točka dnevnega reda). Rok za vlaganje kandidatskih list za volitve novega odbora in nadzorstva je do 10. maja 1979 na sedežu ustanove.

Vabimo vse redne člane, ki se zaradi oddaljenosti ali iz kakršnih koli drugih razlogov občnega zbora ne morejo udeležiti, da pismeno pooblaste kakega drugega rednega člana, „da jih na občnem zboru v vsem zastopa“ (13. člen pravil).

Občni zbor je sklepčen ob nadpolovični udeležbi rednih članov, pol ure po napovedanem času pa ob vsaki udeležbi (13. člen pravil).

Ladislav Lenček C.M., l. r.
tajnik

dr. Tine Debeljak l. r.
predsednik

OPOZARJAMO: NAROČNINA NA IZDANJA ZA LETO 1978

6 dvojnih številk GLASA, vsaka na 16 straneh, 4 številke MEDDOBJA, vsaka na 80 straneh besedila in 4 straneh umetniške priloge, izbrane pesmi Karla Mauserja: Zemlja sem in večnost in knjiga novel Franca Bükviča (oboje vezano v karton) stane v dolarjih:

za Argentino 40, za inozemstvo 50 USA dol.

(za v platno vezani knjigi: 2 dolarja več za vsako)

Samo Glas 1978 stane v Argentini 9 dolarjev, v inozemstvu 10.

Samo Meddobje, XVII letnik, v Argentini 18 dol., v inozemstvu 20. (Dolgujemo še celotni letnik.)

Cena knjigi Zemlja sem in večnost je v Argentini 6 oziroma 8 dolarjev, v inozemstvu pa 6.50 oziroma 8.50 dolarjev. Cena knjigi Bükvičevih novel se določi ob izidu. (To tudi še dolgujemo.)

tone zrnec

ob mariji pomagaj

Župnija Marije Pomagaj v Torontu, v Kanadi, slavi letos srebrni župnijski jubilej. Župnik Tone Zrnec CM, ki je tudi redni ustvarjalni član Slovenske kulturne akcije, je ob tem slavlju napisal v letošnjo 1. številko slovenskega mesečnika Božja Beseda, ki izhaja 30. leto v Torontu, umetnostnozgodovinski zapis o Layerjevi Brezjanski Mariji, posebej pa o kvalitetni kopiji te zgodovinske božjepotne slovenske podobe, ki jo je naslikal akad. slikar p. Blaž Farčnik, frančiškan, in je v glavnem oltarju slovenske župne cerkve v Torontu. V popestrjenje zapisu objavljamo tudi sliko notranjščine torontske cerkve Marije Pomagaj, s plastikami akad. kiparja Franceta Goršeta.

BREZJANSKA MARIJA

Mater božjo z Detetom v naročju je naslikal Leopold Layer in jo 1814 podaril podružniški cerkvi Sv. Vida na Brezjah. Nihče ni tedaj slutil, da bo ta podoba postala vir blagoslova in milosti za Slovenijo. Podobi so vzdeli ime „milostna“, Brezje je zaslovelo kot Marijina božja pot in se v kratkem času spremenilo v središče božjih poti na Slovenskem.

Leopold Layer (rojen 1752 v Kranju in umrl 1828 v Kranju) je imel podobarsko delavnico v Kranju. Kot umetnik si ni ravno pridobil prvega mesta v slovenski umetnosti, a s svojimi solidnimi deli se je priljubil ljudstvu. Verniki so z njegovimi nabožnimi slikami radi krasili cerkve in svoja stanovanja. Dostojno priznanje mu je dala podoba Matere božje z Detetom v naročju.

Upodobitev Matere z Detetom pač ni Layerjeva izvirna zamisel. Že pred Layerjem je bilo mnogo takih podob po krščanskem svetu. Mati in Dete imata namreč začetek na krščanskem vzhodu, zlasti v bizantinski umetnosti. Resnica je, da je Layer slikal brezjansko podobo po predlogah, npr. slikarja Cronacha (16. stoletje) in bakroreza Schleicha.

Layer pa ni bil zgolj posnemalec ali kopist. Svojim delom je dodajal iz lastne inspiracije in stvarilne sile. Na platno je izlival umirjene barve. Za Layerja drži, da so obrazi, ki jih je upodobil, izbrani, izraziti in polni življenja. Znal jim je vdihniti lepoto in milino.

To še posebno velja pri njegovi Mariji Pomagaj. Božjo Mater je predstavil v materinskem dostojanstvu. V Marijinem obrazu žarita smehljaj in ljubeznjivost. Njene roke držijo Dete ljubko in elegantno. Mati in Dete sta v objemu, a tako, da svojo ljubezen delita ljudem: Marijin in Jezusov obraz sta obrnjena k častilecem. Odlika slike torej je: ljubezen med Materjo in Sinom in njuna blaga pozornost do častilcev.

FARČNIKOVA KOPIJA MARIJE POMAGAJ

Brezjanska Mati z Detetom si je osvojila slovenska srca. Hotela so imeti podobo v stanovanjih, kapelicah in cerkvah, v domovini in zdomstvu. Podoba je postala slovenska ikona. Fotografi so je fotografirali, tiskarji tiskali, umetniki kopirali. Znani sta npr. Riko Debeljak (Ljubljanska stolnica, slovenska kapela v Washingtonu, D.C.) in Marijan Koritnik (bazilika v Lujanu, Argentina). Kdo je umetnik, ki je ustvaril veliko oljnato podobo za našo cerkev v Torontu?

Blaž Farčnik se je rodil 1879 v Ljubljani. Letos je torej stoletnica njegovega rojstva. K frančiškanom je vstopil 1896 in bil posvečen v duhovnika 1902. Umetnost je študiral v Italiji in v Firencah dozoril v akademskemu slikarju. Od 1915 do 1919 je prebil v italijanski internaciji na otoku Sardiniji. V tamkajšnjem mestu Fonni je poslikal baziliko in veliko portretiral italijanske vojaške in civilne predstavnike.

Po končani vojni se je vrnil v Ljubljano in začel deliti svoje talente domovini. Dobil je veliko naročil, zlasti za opremo bogoslužnih prostorov in za cerkvena bandera. Cerkev v Novi štifi pri Sodražici je okrasil s 15 skrivnostni

notranjščina slovenske župne cerkve Marije Pomagaj v Torontu, z Goršetovo plastiko; v apsidi p. Farčnikova kopija brezjanske podobe.

rožnega venca. To njegovo delo so 1978 ob preurejanju cerkve odstranili. V cerkvi Sv. Frančiška v Ljubljani je poslikal zadnjo steno, na Bledu kapelico Sv. Terezije Deteta Jezusa. Njegov opus še ni ocenjen niti ne katalogiran. Nekaj njegovih risb in študij je ohranil p. Roman Tominc in jih v posebnih mapah hranil v frančiškanski knjižnici v Ljubljani.

Po prihodu Italijanov v Ljubljano se je p. Blaž umaknil iz Slovenije v frančiškanski samostan v Trogiru, Dalmacija. Še je ustvarjal, a lotila se ga je bolezen, želodčni rak. Umrl je 19. decembra 1945.

P. Blaž Farčnik je naslikal dve kopiji brezjanske Marije. Prva je sedaj v Torontu in druga v samostanski kapeli na Brezjah. Torontska kopija je v velikosti, barvah in slogu vzeta originalu. Farčnikov čopič je vtisnil v izraz Matere in Sina milino in blagost, ki sta toplejši od Layerjevih.

POT BREZJANSKE MARIJE V TORONTO

Letos bo minilo 25 let, odkar kraljuje v prvi slovenski cerkvi v Torontu milostna podoba Marije Pomagaj z Brezj. Kakšna je zgodovina te podobe?

1927 je to kopijo po naročilu p. Bernarda Ambrožiča, O.F.M., pripravil njegov sobrat v Ljubljani p. Blaž Farčnik, O.F.M., akademski slikar. Slika je bila namenjena slovenski župnijski cerkvi Sv. Janeza Vianneya v Detroitu, Michigan. Ko so Slovenci v Detroitu kasneje zgradili novo cerkveno poslopje, za to podobo ni bilo več mesta v cerkvi. 1940. so jo dobili Slovenci v Kanadi. Prinesel jo je p. Bernard Ambrožič. 18. avgusta 1940 so jo slovesno blagoslovili in ji dali častno mesto v podružniški cerkvi Jezusovega Srca v Vinelandu (Grimsby), Ontario. V tej cerkvi je namreč p. Bernard kot ljudski misijonar občasno zbiral Slovence, ki so se po prvi svetovni vojni naselili po far-mah Niagarskega polotoka.

1950. jo je p. Bernard dobil zapuščeno v prostorih pod cerkvijo. Vzel jo je in izročil v oskrbo svojemu bratu Alojziju Ambrožiču na pristavi v Malvernu, Ontario. Na prošnjo rev. Jakoba Kolariča, C.M., jo je Alojzij Ambrožič st. podaril slovenski skupnosti v Torontu.

Pred novim letom 1951 so jo Slovenci že imeli na zadnji steni blizu vrat v cerkvi Mount Carmel, 202 St. Patrick St., kjer so se od začetka adventa 1949 do začetka adventa 1954 zbirali k redni božji službi.

Za 8. december 1954, ko je škof dr. Gregorij Rožman opravil prvo sveto daritev v cerkvi na Manningu, je podoba zakraljevala v glavnem oltarju nove cerkve. Imela je nov okvir, Jezušček in Marija pa novo, pozlačeno krono. Kroni je darovala družina Antona Štiha.

Ko smo 1974 v cerkvi Marije Pomagaj uredili bogoslužne prostore v smislu pokoncilске liturgije, smo podobi dali sedanji okvir in sedanje mesto v središču prezbitarija. Načrt za ureditev je napravil arh. Jože Kregar.

Dolgo pot v Toronto in več mučnih postaj je imela podoba Kraljice naše cerkve. Kot protagonista sta ji stala ob strani p. Bernard Ambrožič in rev. Jakob Kolarič, ustanovitelj župnije in prvi župnik.

Viri: Slovenski biografski leksikon, Ljubljana; Ljubitelj krščanske umetnosti I, Maribor 1914, str. 33 sq.; Božja beseda, Toronto, posebna izdaja, december 1954, str. 19 in 25; privatno pismo Romana Tomince, 1978.

kronika

PROF. MARTIN JEVIČNIKAR O MAUSERJEVI PESNIŠKI ZBIRKI „ZEMLJA SEM IN VEČNOST“

Karel Mauser (r. 11. avg. 1918 v Zagorici pri Bledu – u. 21. jan. 1977 v Clevelandu, ZDA) se je po vojni, ko je moral zaradi nemškega imena zapustiti domovino, uveljavil kot najpomembnejši zdomski pisatelj. Izdal je 16 del, nekatera v več zvezkih, in doživel vrsto ponatisov in prevodov v nemščino, španščino in francoščino (glej Mladiko 1970, 119-21).

Toda Mauser je začel svojo literarno pot s pesmijo. Prve pesmi je poslal 1937 v Mladiko, vendar jih urednik ni sprejel, tako je bil naslednje leto prvič natisnjen v Mentorju. Potem je sodeloval v Vrtcu, Naši zvezdi. Rasti idr. Pripravil je rokopisno zbirko Prva piščal in iz nje je dve pesmi priročil dr. T. Debeljak v Domu in svetu. Zbirka sama se je med vojno izgubila, s pesmimi pa je nadaljeval po vojni v begunskih taroriščih Tottenmann in Pegezz v Avstriji, največ pesmi pa je nastalo po letu 1965 v Clevelandu. Spomladi 1976 je izročil dr. T. Debeljaku mapo s kakimi 220 pesmimi in iz te mape je sestavil dr. Tine Debeljak pesniško zbirko Zemlja sem in večnost, ki je izšla letos pri SKA v Buenos Airesu kot njena 102. publikacija. Izšla je ob prvi obletnici pesnikove smrti, izdajo pa „je omogočila gospa Marija Mauser z darovi prijateljev, ki so jih darovali ob pesnikovem pogrebu namesto venca na grob.“ Knjigo je opremila akademska slikarka Bara Remec.

Naslov je urednik v Besedi o pesniku takole razložil: „Zdi se mi, da je v teh dveh besedah iz njegovih verzov podan ta temelj in izvor njegove pesniške osebnosti: „zemlja sem...“ in „v sebi nosim večnost“. Zato sem naslovlil zbirko Zemlja sem in večnost. Ne Zemlja in večnost, kakor bi kdo razumel v smislu nasprotja, temveč Zemlja sem in sem večnost, in je sedež sinteze on sam, njegovo srce. Vsak predmet zemlje – kot doživetje ali kot predmet sam zase – ga pripelje skozi dušo v stik z Absolutnim...“

Zato je dal urednik za geslo pesmi Večnost in Zemlja sem. Večnost živo občuti: „Slišim brnenje večnosti / kakor brnenje kačjih pastirjev nad tolmunom tihe vode“, ko sedi na obrežju in preceja mivko: „moje roke, sklenjene v perišče, / so peščena ura“. Z zemljo pa je eno, „Duh v meni / je kakor oblaček“.

Celotna zbirka je razdeljena v osem ciklov in prinaša 99 pesmi. V prvem ciklu – Prst in Beseda – so pesmi o zemlji in večnosti, o prsti in Besedi. V Jutranji molitvi pravi Bogu, da je od vekomaj vedel, da ga bo ustvaril, v duhu nosi večnost, v telesu drobljivost časa; vedel je, da ne bo velik, zato naj poda „majhnemu svojo roko“. Ve, da je iz prsti in Besede, v notranji razklanosti prisluškuje Besedi v sebi, veseli pa se narave in njene lepote. Rad bi prebival kot pračlovek v preprosti naravi, spoznal stvari, živel v

gozdu, daleč od ljudi, ki so stopili na Luno, ne znajo pa najti poti do sočloveka: „Mrtvi smo, toda še hodimo.“ Beži iz mesta in „vozim po Tvoji lepoti“.

Pesmi so iskrena izpoved človeka, ki se zaveda svoje majhnosti, istočasno izražajo stisko sodobnega človeka, ki je dosegel silen tehnični napredek, izgubil pa je stik s sočlovekom. Obsojen je na samoto, zato beži v naravo, ki je polna življenja in lepote.

Drugi cikel ima naslov Utrpi in tu so zbrani drobni hipni zapisi ob stikih z naravo v različnih časih in razpoloženjih. V njih je polno narave, dreves, vetra, večerov, osamljenosti in tesnobe. Gre za impresije, nekake pasteje, hipne prebliske. Tako mu drevo na samem budi žalost. Veter raznaša semena, a tudi žalost ljudi. Večer je „trepetanje barv, ki še nočejo umreti“. Zvečer leži na ostri gorski travi in „z grenkim cvetom murk zasipam obup, ki hoče kričati“. Na durih oči „beračim za milost in luč“. Odpadli list mu pripoveduje o drevesu, rasti in letnih spremembah in „srce mu odgovarja“. Občutje na doberdopskem vojaškem pokopališču je stisnil v balado:

Grozdičasti cvetovi akacije,
belo in rdeče cvetje kostanja,
rdeča prst za sivim zidom.

Belo kamenje kriči iz mraka,
žrela starih kavern so odprta,
žalostno umiranje še vedno bdi pod brinjem,
petje slavčkov je čebljanje otrok brez očeta.

Sledijo štirje cikli, ki imajo naslove po letnih časih. Spomladi poje hvalnico prebujajoči se naravi, z obema rokama zajema zlató pomladnega večera in nič ni lepšega „kakor s prvim cvetjem jablane v jasni noči govoriti“. V poletnih pesmih opeva lepoto dozorevanja, zlato klasje mu je „go-reče jezero“, dnevi so kakor zlata žerjavica. V jeseni „večnost v čas kaplja“ in zategli kriki divjih gosi „pribijajo žalost na sivo nebo“. Ob klicih divjih ptic mu je težko „kot v hipih po pogrebu“. „Rogovi vetrov“ dolgo trobijo v temo, bridkost sloni ob vseh drevesih. Občuteno so zapete moderne balade: Mrti vodnjak, Mrtvo drevo in Umirajoča vrba. Pozimi „vse je brez časa: molk, sneg in ledeni sijaj“. Pozimi postaja pesnik „tišina gozdne jase“, „v belih vejah smrek / so moje molitve kot premrli ptički“. Zdaj ni več odhoda treh kraljev „in čas je mrzel kot led“.

Sedmi cikel ima naslov Odhajam. Postal je samotarec, ničesar več ne potrebuje za življenje, „na pragu mir, na strehi večnost“. V grob naj ga polože brez krste: „Rad bi objel zemljo s prostimi rokami / in z odprtimi očmi bi

rad objel čudež rasti / trave in rož nad sabo.“ Smrti se ne boji, saj ve, „vsak mora nekoč oditi“, „sam nekoč ostane vsak“.

Zadnji cikel ima naslov kot celotna knjiga in tu poje, kako se bo po smrti spremenil v zemljo, iz njega bodo rasle trave in drevesa. Toda nekoč „bom med zvoki pozaven / za večno šel proti svojemu Bogu“. Zbirka se zaključuje s **Hvalnico**, v kateri se Bogu zahvaljuje za drobne stvari, ki mu jih je dal v življenju.

Prva značilnost zbirke je narava, ki jo pesnik doživlja v vseh letnih časih in spremembah. Opazuje jo in podaja v njeni rasti, usihanju, umiranju, v barvah, a tudi z mislimi, ki se mu porajajo. Z naravo je eno, vanjo se zateka v osamelosti velemesta, narava je živa in zvesta prijateljica, z njo čuti, se veseli in trpi, vanjo se bo tudi spremenil po smrti. Da jo je mogel podati v vsej njeni spreminjajoči se lepoti, je ustvaril vrsto novih in veliko povednih primerov in besednih zvez: „jutranja zarja bi prižgala roso na praproti; sladko mrmranje molitev pragozdnih dreves; iz modrikaste čaše perunike kaplja sladkost večnosti; ogiranje vetra; granitne piščali skal; bolečina tili; v dlaneh tiščim muko; v žlebovih bo žvrgolela snežnica; kadilo jutranjih meglic; klici pivke udarjajo ob vroče ze-

nice poletnega sonca; voda v tolmunu je temna; misli so kot predivo na statvah; razpokan od strasti kričim v vročino...“

Druga sestavina pesmi je osebna izpoved, izpoved človeka, ki se zaveda, da je majhen in nepopoln, a bi se rad duhovno obogatil, dvignil, zbližal s sočlovekom, vedno po v zavesti, da je v vsem odvisen od Njega, ki ga je ustvaril. Te pesmi so odkritosrčne izpovedi, potem vzdih in kriki, vdane prošnje, ki prehajajo v molitve in hvalnice.

Mauser je izšel iz dobe tih pred drugo svetovno vojno, ko sta prevladovala ruralizem in duhovni realizem. Oplodil pa se je tudi ob Murnu in Kosovelu, a tudi ob Truhlarjevi občutljivosti za barve. Vendar pa si je znal Mauser utreti lastno pot, zato so njegove pesmi nove, sveže, polne humanizma, odprtosti proti naravi in sočloveku.

Dr. Tine Debeljak je v spremni besedi lepo podal Mauserjevo pesniško rast in označil njegov način ustvarjanja. Knjigo je slikovito opremila Bara Remec.

Mladika, Trst 1978, 10

NOVI LIST O MAUSERJEVI PESNIŠKI ZBIRKI

Lani umrla Karel Mauser je bil znan skoro samo kot pripovednik. Pisal je novele, povesti in romane, ki spadajo v takomenovano domačijsko literaturo, čeprav je v nekaterih posegel tudi po aktualnejši tematiki. Toda njegova glavna moč in značilnost sta bili na področju domačijske literature. Iz njegovih del je bilo občutiti močno domotožje ne samo po daljni domovini – živel je v Združenih državah – ampak tudi po preteklosti, ki si jo je predstavljal (in jo tako slikal v svojih delih) idilično, preprosto, polno nedolžnosti in prisrčnosti, v nasprotju z brutalnim, pokvarjenim in kompliciranim modernim časom. Tako umetno preprosto in arhaizirano je bil tudi njegov jezik v pripovednih delih.

Zdaj pa je izdala Slovenska kulturna akcija v Buenos Airesu zbirko njegovih pesmi „Zemlja sem in večnost“, po naslovu enega izmed ciklusov v njej. Zbirka vsebuje okrog 100 pesmi in precej obširno „Besedo o pesniku“ prof. Tine Debeljaka, ki je zbirko tudi uredil. V eseju pojasnjuje, kako je Mauser pisal te pesmi in kaj je sam sodil o njih. Pisal jih je takorekoč mimogrede, celo med delom v tovarni, kakor so se pač verzi rojevali in zapeli v njem. Očitno je imel tudi sam mnogo boljše mnenje o svoji pripovedni prozi, vendar so mnoge teh pesmi tako vsebinsko kot po globini čustva, po estetskih kvalitetah pa tudi v jezikovnem in oblikovnem pogledu tako dobre, da moramo dati zbirki prvo mesto med vsemi knjigami Karla Mauserja. Očitno je, da je nosil skrito v sebi močno pesniško žilico in s tem si zdaj tudi lahko pojasnimo lirčno, čustveno in domotožno noto v njegovi prozi.

Razveseljivo so te pesmi zlasti po svoji jezikovni kultiviranosti in izdelanosti. V njih takorekoč ni besede, ki bi nas zbadla v uho, kar je še posebej zanimivo pri pesniku, ki je bival dolga desetletja v tujem okolju. Ohranil si je nenavadno prefinjen čut za lepoto slovenske besede.

Zbirka je razdeljena v cikluse „Prst in beseda“, „Utrinki“, „Pomlad“, „Poletje“, „Jesen“, „Zima“, „Odhajam“ in „Zemlja sem in večnost“. Kot povedo že naslovi nekaterih ciklusov je v pesmih zelo močan čut za naravo, pa tudi za vse tisto, kar je v zvezi s kmečkim življenjem, poljem in domačijo. Značilna in ena najlepših je pesem „Mrtvi vodnjak“:

Nekoč je v njem odsevalo nebo
in cvetoče drevje.
Oččeval je ljudi, živali in ptice,
mravlje so tipale za roso
na robu njegovega cementnega bivališča.

Neko poletje je usahnul vir,
ki je pojil dno, in ni več oživel.
Gladina je padla v temo,
sončni žarki je več ne dosežejo.
Ljudje se ne ustavljajo več ob mrtvi vodi,
vohajoče živali gredo mimo praznega korita,
le mravlje so si napravile gnezda
za razpadajočim cementnim obodom.

Otroci mečejo kamesije v njegovo globino,
plevice stresajo vanj pepel
in kmetje dračje s travnikov,
ki se je ujelo pod brano.

Nihče ni slišal obupanega joka,
ki so ga zadušile jeseni ruševine cementa,
ko jih je zemlja porinila na mrtvo srce
usahlega studenca.

Kako pesniško in živo je Mauser dojemal naravo in okolje, dokazuje tudi pesem „Večer na Doberdolu“:

Grozdičasti cvetovi akacije,
belo in rdeče cvetje kostanja,
rdeča prst za sivim zidom.

Belo kamenje kriči iz mraka,
žrela starih kavern so odprta,
žalostno umiranje še vedno bedi pod brinjem,
petje slavčkov je čebljanje otrok brez očeta.

Značilna za Mauserjevo liriko in doživljanje, pa tudi za njegovo religiozno občutje (mnogo pesmi vsebuje religiozen element) je tudi pesem „Skrivnost“:

Moj Bog,
daj mi spoznavati stvari,
kakor si jih ustvaril,
naj jih vidim take,
kakor si jih tisto prvo uro
postavil na skorjo zemlje.

Moj Bog,
daj mi razumeti,
zakaj rože s srečo rasto,
čeprav le za dneve.

Taka vedrina pa je pri njem kot sinja jasa na oblačnem nebu – večina njegovih pesmi je prežeta z otožnostjo, žalostjo, z mislijo na smrt. Ta navzočnost smrti daje naravnost pečat njegovi poeziji in morda je to sam občutil, saj se je nekoč izrazil: „V pesmih je bilo preveč žalosti, zato sem se vrgel v prozo“, kot zvemo iz Debeljakove „Besede o pesniku“. Vendar pa se nam zdi, da je bil v pesmih pristnejši in močnejši. Vsekakor je dobro, da so zdaj izšle njegove pesmi v posebni zbirki, ker bistveno dopolnjujejo njegovo literarno delo in močno dvigajo njegovo vrednost.

Zbirka je tiskarsko lepo opremljena, tako v tiskarskem pogledu kot po zaslugi slikarke Bare Remec, ki jo je okrasila z risbami s tušem.

nevarna razmerja

(založba obzorja, maribor, 1978)

Jože Javoršek – po krstni knjigi Jože Brejc – je spet vznemiril slovenski prostor s knjigo škandalov. V obliki pisma se je lotil vprašanja, zakaj so slovenski intelektualci, „ki so se (skoraj) edini v Evropi kot celota vključili v revolucijo“, revolucijo pozneje vsak na svoj način zapustili. Kot nosilce treh osnovnih smeri v revoluciji obdelava sebe kot krščanskega socialista, Vitomila Zupana kot liberalca, Dušana Pirjevca - Ahaca kot komunista.

Ljubljansko Delo je še pred izidom knjige objavilo odlomek iz nje, zato ni čudno, da so knjigo takoj po izidu razgrabili, saj je slovenski prostor za škode še vedno občutljiv.

Nekaj ozadij iz „narodnoosvobodilne“ vojne je zanimivih tudi za nas. Zato jih izpisujemo:

Dušan Pirjevec - Ahac je bil avtor. Ali je bil samo avtor politkomisarskih govorov ali je bil tudi avtor čudnih partizanskih zastranitev ali, kakor bi lahko rekli z izrazom, ki je že v navadi: levih ekscesov?

Gre torej za ekscese.

Le-ti so se v partizanski zgodovini nenehoma kazali. Levi partizanski ekscesi so se prikazali na pomlad in v zgodnjem poletju leta 1942... Zanimivo je, da so se v tem nedorečenem in imenitnem obdobju ponašali z levimi ekscesi samo partizanski komandanti in politkomisarji, ki so bili po svojem socialnem poreklu meščani in hkrati intelektualci...

Ko je bil Ahac kazensko prestavljen v Belo krajino, kjer naj bi v zelo težkih okoliščinah začel z mobilizacijo belokranjskih fantov ter postavil temelje partizanstvu, ki ga do tistih dob v Beli krajini sploh še ni bilo, je kmalu postavil Belokranjski odred ter postal njegov politični komisar. Brž ko je preživel najhujše in najusodnejše dni... se je dal spet zavesti v svoje veličastje, spet mu je oblast premotila glavo in spet je začel ves goreti v takem revolucionarnem ognju, da se je ob njem vse opeklo. Zlasti vse, kar ni bilo njegovih misli in kar se mu ni podrevalo. In tako je storil v Beli krajini nekaj takih grozodejstev, pred katerimi si zgodovina narodnoosvobodilnega boja zakriva oči.

Pa ni bil sam. V podobne leve ekscese so zapadali še marsikateri drugi partizanski komandanti in politični komisari, a značilno je bilo, da so bili vsi intelektualci. Vsi so bili predvsem nasilni, ker so nenadoma začutili v svojih rokah nekaj, o čemer prej še sanjati niso mogli: oblast. Če pa niso bili nasilni, kakor je bil nasilen Vitomil Zupan, ki je bil nasilen po svoji naravi, so si nasilstvo izmišljevali, ker so mislili, da je nujna oblika revolucije in se morajo z nasiljem odlikovati. Se pravi, da je bil marsikdo med njimi prepričan, da dela prav.

Ko je Edvard Kardelj v začetku meseca julija 1942 prihajal na osvobojeno ozemlje, se je po naključju srečal z zbiralcem teh dokumentov. Zbiralec se je pridružil partizanski četici, ki je Kardelja spremljala od Sostrega prek dolenskih gričev in mimo Stične na Kočevski Rog. Razumljivo je, da je Kardelj vsakogar, ki je z njim govoril, do dna izprašal o njegovih partizanskih izkustvih in o vsem, kar o partizanstvu ve. Še preden je prišel na Rog, je dejal: „Kolikor globlje grem na osvobojeno ozemlje, toliko bolj me boli glava.“ In nato je sklical posvet komunistov, kjer je njegova srdita beseda napravila red. Napisal je tudi znamenit članek o „vojvodih v našem narodnoosvobodilnem boju“...

Ahac je bil spet kaznovan. Kaznovani so bili tudi drugi vojvode.

Zanimivo pa je, kako so komunisti takrat kaznovali svoje grešnike: niso jim jemali glav, kar bi verjetno zaslužili, ker so razumeli, da so napake delali v neobvladanem revolucionarnem ognju, pa so jih zato pošiljali samo na področja delat, in to delat stvari, ki so bile v nenehni bližini smrtnih nevarnosti. Ahaca so tokrat na primer odpotali na Primorsko, kjer je moral spet orati ledino. Ustvaril je Soški odred in postal se-

veda njegov politkomisar. Bilo mu je strašno. Ampak omagal ni. Kmalu je začel organizirati Primorsko operativno cono, kjer je spet postal komisar. In spet prišel na konja. In takoj, ko je pod seboj začutil oblast, se je spet pričel nečloveško vesti z nižjimi kadri in delati človeške in politične napake dan za dnem.

Spet je udarilo na dan isto, kar je udarjalo pri Zupanu, le da pri Pirjevcu v večjem obsegu in hkrati z njegovimi zgodovinskimi zaslugami: cinizem in podcenjevanje človeka kot človeka. Popolna slepota za sleherno obliko humanizma. Nobene pomisli na kakršnokoli možnost človečanstva v času revolucionarnega boja.

Komunisti so spet morali poseči vmes...

In poslali so ga na Koroško.

Naravnost v hudičevo žrelo.

Težje naloge tedaj ni dobil nihče...

Spčetka je bil sekretar oblastnega komiteja komunistične partije za Koroško. A ne dolgo. Sekretariat partije je namreč zaradi Ahačevih napak v odnosu do avstrijske komunistične partije prevzel Pavle Žaucar. Dušan Pirjevec-Ahac pa je ostal samo organizacijski sekretar. Dovolj za delo. Dovolj za grehe. Dovolj za neumnosti. Dovolj za junaštvo. Dovolj za mučenstvo. Dovolj za leve in desne ekscese. Dovolj za grozo...

Dušan Pirjevec-Ahac bi z jeznimi očmi vrtal vame, ker bi se rad dovrtal do moje licemerske raziskave: zakaj v bistvu raziskujem oziroma tipljem za slovenskimi intelektualci komunisti in naprednjaki ter iščem njihove ekscese v partizanih, ne menim pa se za krščanske socialiste, kakor da bi bili sami angelčki božji, ki so se sprehajali po gozdovih in so jim bile peruti v napotje zaradi pregostega robidovja. Kaj niso nikogar ubili iz strasti, ki niso bile narodnoobrambne ali kakorkoli vseobče, torej posvečene?...

Na primer Edvard Kocbek.

Ves čas krute vojske je kot član Izvršnega odbora Osvobodilne fronte dobival poročila o „napakah“ v partizanskem gibanju. Sporočali so mu jih prijatelji (Toman), zaupali so mu jih člani njegove skupine, obračali so se nanj preprosti kristjani... Kadarkoli je Edvard Kocbek poslušal poročila Kontrolne komisije, je le zmajeval z glavo in vzdihoval kot verna duša v vičaj. Res je, da se je nekajkrat ojunčil in javno izjellal nekakšne protestne stavke, resnici na ljubo pa naj bo povedano, da so bili ti stavki podobni otročjemu blebetanju. Na primer, če kdo v pravljici sreča leva pa mu pravi: „Ti si pa hud, kajne? Saj me ne boš požrl, kajne?“ In nato zbeži. Kot intelektualci bi lahko vedel, da so bili avtorji grozljivih napak v prvih časih narodnoosvobodilnega gibanja izključno ljudje, ki so bili istega stanu kot on... Ko je zasedal kot gost na partizanski konferenci v zapuščeni kmečki hiši na Rogu, je sedel nad glavami krščanskih socialistov, ki jih je „vojvoda“ Urban dal zapreti v tisti hiši v klet, tista klet pa je bila prvi partizanski zapor... Kljub temu, da je veliki humanist Edvard Kocbek zvedel, da sedi

nad glavami svojih partizanskih somišljenikov in celo prijateljev, ni zinil niti besede, ki bi lahko odprla vrata ječe...

Oportunist. Pozneje pa v *Tovarišiji* o levih ekscesih ni hotel pisati, ker je bil podpredsednik Prezidija Ljudske skupščine LRS, pa mu je bilo več do političnega ornata kot do resnice.

Kamuflaža kot moralna nevrednost je bila glavna na-

paka krščansko-socialističnih intelektualcev.

Na primer:

jeseni leta 1945 je Edvard Kocbek natanko vedel za smrt belogardistov v Kočevskem Rogu, decembra 1946 mu je pisec teh pisem in dokumentov poročal o vseh teh dogodkih zelo nadrobno, poročal mu je izjave oči-vidca, s katerim se je srečal v Parizu. A on si je tiščal ušesa z obema rokama...

tabuji

Matej Bor: Nehote se sprašujem, ali obstoje pri nas še vedno neki tabuji, o katerih se sicer govori, a ne javno. Ali ni eden izmed grehov, ki jih kritika očita šavorsku (ob njegovi novi knjigi *Nevarna razmerja* — op. Glasa) prav ta, da se je dotaknil tabujev in travm? Edvard Kocbek mi ne bo zameril, če povem, da sem bil svoj čas pri njem in mi je rekel: „Nekoč je prišel k meni v tole sobo Pirjevec in mi dejal, da mi tiska knjigo v Mariboru pri Obzorjih pod pogojem, da napišem vse, kot je bilo.“ Kocbek je odvrnil: „Veš kaj, pripravljen sem napisati tako, kot je bilo, pod pogojem, da tudi ti napišeš knjigo in sicer vse tako, kot je bilo.“ Niti ena niti druga knjiga ni bila napisana. Pač pa je Kocbek — nimam razloga, da mu ne bi verjel — še dejal, da je Pirjevec pri tem zardel.

Delo, Ljubljana, 8. februarja 1979, str. 15.

RAZGOVOR Z JUGOSLOVANSKIM OPOREČNIKOM

Mihajla Mihajlova uvrščajo poleg Djilasa in skupine okrog revije „Praxis“ med najvidnejše predstavnike jugoslovanskega oporečniškega gibanja. Začelo se je leta 1965, ko je po povratku s študijskega potovanja v Sovjetsko zvezo opisal svoje vtise v knjigi „Moskovsko poletje 1964“, v kateri je zapisal, da so sovjetska koncentracijska taborišča nastala še pred nemškimi. Na zahtevo sovjetskega poslanca v Beogradu je bil postavljen pred sodišče in obsojen na pet mesecev zapora pogojno. Ko je nato hotel ustanoviti neodvisno revijo, ga je to stalo leto dni zapora. Leta 1974 je bil znova aretiran, češ da je v zahodnem svetu objavil „za državo nevarne“ članke. To pot je dobil sedem let ječe. Zaradi nevzdržnih razmer v zaporu — ledeno mrzla samica, brez postelje in nezadostna hrana — se je ponovno zatekel h gladovni stavki. Leta 1977 je smrtno nevarno zbolel. Prepeljali so ga v bolnišnico. Istega leta v novembru je bil pomiloščen. Prejel je celo dovoljenje za potovanje v inozemstvo. To je izkoristil časnikar švicarskega tednika „Die Zeit“ F. J. Raddatz in mu zastavil več vprašanj.

Raddatz: Jugoslavija velja v zahodnem svetu za milejšo in bolj demokratično državo kot so druge vzhodnega bloka. Kakšne izkušnje imate glede ječ v Jugoslaviji?

Mihajlov: V nekem smislu se res Jugoslavija razlikuje od vzhodnega bloka, ne pa glede ječ, saj ne pozna staleža političnega jetnika. Z vsemi ravna kot s kriminalci.

Koliko je političnih kaznjencev?

Točnega števila nihče ne ve, bo pa med 600 in 1000.

Kakšne so jetniške razmere? Vaše so morale biti posebno težke.

Z menoj so na splošno korektno postopali, nihče me ni tepel. Zapor v Stari Gradški na Hrvaškem pa so strašni. Pravo koncentracijsko taborišče. Zaporniki morajo opravljati najtežja telesna dela.

Ste bili tudi vi tam?

Ne. Toda tudi v naši ječi nam niso ustregli, da bi bili politični kaznjenci združeni na istem kraju. Spočetka je bil vsakdo od nas v samotni celici, kar za dalj časa tudi jugoslovanski zakon ne dovoljuje.

Vi ste oporečnik. Čemu oporekate?

Pravijo, da sem anarhični liberal, kar je nesmisel. Nisem politična osebnost. Zaprli so me vedno na podlagi tega, kar sem pisal.

Toda, kar ste pisali, je bilo političnega značaja.

Je po vašem že politika, če napišete nek komentar?

Nočem vas napraviti za politika, vendarle vi niste ne pisatelj ne pesnik.

Sem politično zavzet pisec.

Prav. Toda kakšno stališče zavzimate do marksizma? Bil sem presenečen, ko sem v nekaterih vaših delih zasledil zahtevo po socializmu.

Če me že hočete na vsak način opredeliti, naj povem, da sem krščanski socialist. V vzhodni Evropi se v danih razmerah ne more biti drugega kot socialist. Toda če je že treba to označiti v širšem pomenu, sem najprej demokratični socialist.

Pa ni, kot trdi Kolakovski, na katerega se v svojih spisih večkrat sklicujete, „demokratični socializem“ protislovje samo po sebi?

Morda, ker tako pojmovanje socializma še ni nikjer preizkušena resničnost. Za mene bi bilo razpoznavno znamenje demokratičnosti socializma nadomestitev enostrankarskega sistema s pluralizmom. Za mene je najbolj točna opredelitev socializma naslednja: Gospodarsko pravna ureditev, v kateri je osebna lastnina proizvajalnih sredstev ali odpravljena ali bistveno omejena. V kapitalistični družbi ne pomeni politična demokracija istočasno tudi gospodarske demokracije. Vendar je demokracija velikega pomena, ker odpira mirno pot do demokratičnega socializma.

Torej praški vzorec? A ta je bil še vedno marksistično obarvan.

Seveda, Dubček ni mogel kaj drugega reči, toda razvoj bi šel sam od sebe proti demokratičnemu pluralizmu. To dokazuje primer evrokomunizma, ki ima kar „grozen“ vpliv na Vzhod in Zahod, tudi na Beograd.

No, kako bi vi opredelili vpliv evrokomunizma na Zahod?

Levičarske sile na Zahodu, ki zahtevajo široke socialistične reforme, ne odstopijo od svojih zahtev, tudi takrat ne, kadar postane očito, da bi reforme, za katere se ženejo, povzročile zastoj v gospodarskem razmahu. Pri tem je opazati zanimivo nasprotje: glasne aktivistične skupine mladih ljudi na Zahodu se nagibajo k totalitarnemu mišljenju, medtem ko zahtevajo njihovi sovrstniki na Vzhodu kljub nevarnosti za zdravje in življenje svobodo mišljenja, tiska, neodvisnega sodstva, tisto svobodo, ki jo sicer na Zahodu odklanjajo kot nekaj meščanske zastarelega, a jo istočasno uporabljajo, da, celo zlorablajo. A teh starih meščanskih svobod ni mogoče ostvariti v zdaj obstoječih ali njim podobnih socialističnih državah — enostrankarski sistem je vedno krivičen sistem.

S tem svojim gledanjem se bistveno razlikujete od skupine „Praxis“ (v Beogradu, op. ur.), kajti filozofi te skupine menijo, da bo v razvitejšem marksizmu tudi več liberalizma.

Od skupine „Praxis“ se povsem razlikujem. Vendar je v njej opazen velik razvoj v smeri pluralizma.

Toda pri nikomur od njih ne boste mogli brati stavka kot je npr. vaš: „Stalin ni naključje zgodovine, zasnovan je bil že v Leninu, ta pa v Marxu.“

Tudi oni v Beogradu že tako mislijo, le da je to komajda znano, saj je njihova revija že tri leta napovedana. Naj vas pri tem opozorim še na drug pojav: vera, tudi nevezana na Cerkev, postaja velik dejavnik tudi pri jugoslo-

vanski mladini (kot je v ostalem v vseh državah vzhodnega bloka, vključno Sovjetsko zvezo). Vera dá človeku zavest samostojnosti. Čuti se neuničljivega tudi kot posameznik, močan proti neumnim šikanam raznih funkcionarjev ali smešnim zakonom. V teh ljudeh se poraja spoznanje, da družba ne oblikuje posameznika, temveč obratno. Zaprite sedaj koga, ki ima to prepričanje in po njem živi, težko mu boste prišli do živega...

Ali se Jugoslavija v tem kaj razlikuje od drugih držav vzhodnega bloka?

Da in ne. Kar zadeva človekove pravice, so tri važne razlike: vsakdo lahko zapusti Jugoslavijo razen tistih, ki jim tega policija ne dovoli. Razmeroma malo je takih, ki ne dobe potnega lista, pet do šest tisoč, medtem ko je v Sovjetski zvezi domnevno prav toliko takih, ki ga dobe. V Jugoslaviji se lahko kupi vse inozemske časopise z izjemo tiska, ki piše proti Jugoslaviji. V Jugoslaviji tiskajo ogromne količine verskega tiska, toda dobi se ga lahko le v cerkvah. To so tri velike razlike. Pri procesih in sodstvu pa je povsod enako.

In svoboda prepričanja?

V Jugoslaviji je seveda ni. Kdor prebira jugoslovanski tisk, bo lahko ugotovil, da je ves usmerjen v to, da prepreči drugače mislečim, da bi svoje lastno prepričanje kakorkoli izrazili. Djilas celo meni, da imajo danes na Poljskem ali Madžarskem več svobode prepričanja. Svobode tiska v Jugoslaviji ni.

Vse, kar ste povedali o Jugoslaviji, pomeni končno, da imamo zelo zmotne predstave o Titovem režimu, ki se dejansko svojsko ne razlikuje od ostalih držav vzhodnega bloka.

Vsak posamezen sistem je v jedru stalinističen. Obstajajo le različne stopnje. Če bi te ocenjevali z ozirom na plura-

lizem in enostrankarski sistem, je seveda Jugoslavija bliže pluralizmu kot npr. Bolgarija.

Vendar ste sami – oziroma Djilas – malo prej rekli, da vlada ta čas na Poljskem in Madžarskem večja svoboda mišljenja, torej večja odprtost.

Ali poznate novo knjigo Edvarda Kardelja „Samoupravni pluralizem“? Temeljna misel te knjige je, da v Jugoslaviji sploh ni enostrankarskega sistema, temveč pluralistični samoupravljalni sistem. To seveda ni res. V isti zvezi trdi, da povzroča pluralizem odtujenje, kar imam za velik nesmisel.

In zakaj se vračate potem v deželo, v kateri v doglednem času še ne bo svobode, kjer kot pisatelj ne morete obstajati?

Trdno sem prepričan, da se bo Jugoslavija spremenila. Deset let že Jugoslovani odhajajo v svet, vse mogoče so tam brali, mnogo tega doželi, sprejeli. Jugoslavija bo ohranila svojo neodvisnost od Sovjetske zveze le, če bo to svobodo priznavala.

Po povratku iz ZDA se vračate s tega vašega prvega potovanja na Zahod kot v kako veliko ječo, morda pa tudi v kako majhno...

Vsi moji prijatelji so tam, v Zagrebu, Beogradu, povsod. Od tam bom še naprej pisal in verjetno mi bodo še naprej moje spise tiskali samo na Zahodu. Ne bojim se, da bi me sedaj zaprli. Pravzaprav se jim ne splača, obsoditi me. Nazadnje sem dobil sedem let, a čez tri leta so me izpustili. Moj temeljni problem je duhovna revolucija. To pa ni nikak politični problem. Pač pa pritiskajo name po materialni plati. Tako so mi npr. odvzeli pravico do stanovanja. V Jugoslaviji se z odvzemom te pravice lahko poseka človeka kot drevo s sekiro, da postane razvalina. Morda je na Zahodu to težko doumeti, a je tako!

Katoliški glas, Gorica

odšli so

Dne 19. marca 1979 je umrl dr. Rudolf Hanželič in s tem povečal število tistih, ki jih ni več med nami in za katere ni nadomestila.

Doma je bil s Hardeka pri Ormožu, iz vasice, tesno naslonjene na mesto. Tako mi je bil rojak iz sosednje župnije. Njegov brat, poznejši gospodar na domačiji, je bil nekaj časa moj sošolec. Oče je bil župan v domači vasi. Ko so združili občine, je postal ormoški mestni župan. Kmet pa mestni župan, to je gotovo lepo spričevalo zanj, čeprav je tudi krajevna politika pri tem igrala svojo vlogo.

R. Hanželič je študiral v Ljubljani, kjer je imel v Marjanišču teto, in v Mariboru, kamor je spadal. Novo mašo je daroval v domači župniji leta 1929. Bil sem navzoč in sem tedaj prvič videl in slišal njegovega novomašnega pridigarja, novo imenovanega ljubljanskega pomožnega škofa dr. Gregorija Rožmana. Kakšen vtis je ta name napravil, priča dejstvo, da se ga še vedno kot takega spominjam, dočim mi je takratna podoba novomašnikova utonila v pozabljenje.

Kot duhovnik je Hanželič nadaljeval študije, postal doktor bogoslovja in profesor verouka. Učil je doma na gimnazijah v Celju in Ljubljani, predaval nekaj časa v sementišču v tukajšnji Córdobi ter učil filozofske predmete na gimnaziji v Capilli del Monte. V mlajših letih je mnogo delal v javnosti, zlasti v mladinskih organizacijah, se zanimal za politiko, bil v dobrih zvezah z dr. A. Korošcem in nekaj časa nadomestni član Narodnega odbora. V Argentini je iskal samoto, tudi politiki se je odtegnil, saj bi sicer gotovo postal član Narodnega odbora, ko se je izpraznilo kako mesto.

A ostal je le prostorno oddaljen od naših skupnosti, ves čas pa se je zanimal zanj in ji posvetil svoje življenjsko delo. Ustvaril je dvoje del, ki mu bosta ostali v časten spomin. Pri obeh je zopet mislil predvsem na mladino. Napisal je vrsto vzgojnih knjig za starše in vse do zadnjega je imel v mislih posebno knjigo za mladino. Tudi za nebroje rojake pa je postal znan po svojem počitniškem domu v córdobskih gorah, kjer je leto za letom lepo število slovenskih otrok preživljalo vsaj del svojih počitnic. Škoda, da nekoliko večjih ni mogel pritegniti. Pač pa je mnogo odraslih, zlasti družin, kar redno zahajalo v njegov dom.

Hanželič je bil zelo delaven in požrtvovalen, do zadnje boleznir čvrst in zdrav, ki se ni ustrašil ali sramoval krampa ne lopate, ne zidarske žlice in ne samokolnice, ki je naj-

več dela v domu opravil sam in z lastnimi rokami. Delal je brez prestanka kot težak, da smo drugi mogli počivati. Ne smemo mu pozabiti, da nam je skušal dati tudi čim večnejšo počitnico in kdo ve, koliko ljudi in družin, posebno še otrok, jih je uživalo brezplačno. Mnogo takih in drugih brez njegovega doma sploh ne bi mogli iti na počitnice.

Pri svoji zaposlenosti je imel le malo časa za tesnejši stik z ljudmi. Vsi smo si želeli kdaj kakega globljega razgovora z njim, pa je pač pritekel, malo prisluhnil pogovoru, dodal kakšno besedo in že odhitel za delom. Morda je kakemu počitničarju bila celo bolj potrebna duhovna kot pa gmotna podpora. Saj nam je vsako nedeljo pri maši pridigal, otrokom celo vsak dan, vsem nam je dajal skrbno pripravljene nauke, ki jih je potem vezal v knjige, a osebnih razgovorov je manjkalo ali bilo premalo. Seveda, vsega ni zmogel, niti on ne.

V domu je ustanovil knjižnico, z mnogimi knjigami za mladino. Rad je posojal tudi lastne knjige. Meni je posodil eno, ki sem jo želel še enkrat brati. Malo pred zadnjim božičem sem bil pri njem, pa mi je tisto knjigo podaril, češ da je on ne bo več bral. Res je ne bo, a jaz jo bom in jo imam tudi v spomin nanj.

Ena želja mu žal nisem mogel spolniti. Ko je izšlo Srce v sredini (1968), me je prosil, naj bi podobno knjigo napisal o dr. Antonu Korošču. Branil sem se, kajti če sem že o Kreku pisal iz nezadostnega gradiva, za Korošca nisem imel skoraj ničesar. A dal sem se pregovoriti, ko sem dobil razne obljube, da mi bodo pomagali zbrati mnenja ljudi, ki so s Koroščem delali ali vsaj bili v tesnejših stikih z njim. Precej je pomagal dr. Miha Krek. Pisal sem raznim ljudem in prosil za gradivo, a skoraj vsi po vrsti so se izgovarjali, da so že prestari, bolni, zaposleni ali karkoli. Prišla sta le dva prispevka, pa še ta dva na način, da mi je delo zagrenil. Končno smo ostali pri načrtu, da naj bi skušal vsaj v krajšem spisu očrtati podobo Koroščevo po člankih, ki so bili objavljeni pri nas, zlasti po spominskih spisih J. Krošlja. Dobil sem zopet obljubo, da mi bodo zbrali to gradivo, ker nisem vsega imel in nisem imel časa, da bi ga sam iskal. Ostalo je zopet le pri obljubi, jaz pa praznih rok. Iz nič nisem mogel ničesar narediti.

Hanželič je v svoji bolezni hudo trpel, pa je to skrivano. Verjetno je vedel, kam ga pelje, a je govoril o načrtih za prihodnje delo. Ko sva z ženo zadnjikrat odhajala s po-

OB SMRTI DR. RUDOLFA HANŽELIČA

čitnic pri njem, se je od naju kar trikrat poslovl. Nekako uradno sva se poslovila pri zadnjem kosilu. Pa je še prišel popoldne naokoli in se poslovl ponovno. Vprašal je, ob kateri uri bova odšla in je tedaj zopet prišel in se še enkrat poslovl. Moja žena je po vsakem slovesu jokala, jaz kot mož si tega nisem smel dovoliti, a bolelo me je slovo prav tako. In me še boli.

Dr. Rudolf Hanželič je odšel, odšel še poln načrtov in poln skrbi za svoj počitniški dom. Počiva med córdobskimi gorami, ki jih je vzljubil kakor domače, tam gleda na svoj dom in v duhu bo med nami, dokler bomo tja prihajali. Bog mu povrni in daj zasluženi počitek, nam pa še več takih ljudi, kot je bil on!

VINKO BRUMEN

razgledi

lev detela

"idila" ljubljanskega barja

v poeziji jožeta snoja

Leta 1963 izšla pesniška zbirka mladšega slovenskega besednega ustvarjalca Jožeta Snoja, ki se je v zadnjih letih predvsem uveljavil kot kritik in prozaist, nas vodi v baročno poln pesniški svet nenavadnih metafor in živahnih, pestrih besednih sklopov in asociativnih zvez. Z njimi Jože Snoj zaobkroža nadvse sensibilno utripanje velike in močvirnate, skrivnostno samotne pokrajine pri Ljubljani, ki jo imenujemo Ljubljansko barje. Snojev pesniški svet kaže tedaj, ko odkriva skrivnostnost Zunanje pokrajine, istočasno tudi blodnjake notranjih človekovih pokrajin. Tozadevno nas že nenavadni naslov Snojeve zbirke — imenuje se *Mlin Stooki* — vodi v svet stoterih in tisočih notranjih in zunanjih obrazov, tako človeka kot tudi sveta. Snojeve metafore deró kot slapovje žive vode čez skalovje na moderen in svoboden, a vseeno domišljen način postavljenih besed. Spajajo se v širše sklope in na dinamičen način ustvarjajo izrazito spokojno in vseeno razgibano atmosfero nenavadne močvirne pokrajine, ki jo Snoj obkroža v daljši pesnitvi *Barje*, ki tvori osrednje pesniške zbirke.

Na skupinski, kolektivni način pristopi Snoj k pokrajini, nenavadna pokrajina ga silovito pritegne, kot člen duhovne in delovne skupnosti — na primer drvarjev, težakov — zraste v pokrajino:

Tipáje v temí si
privežemo, težke splave oblakov
ob boke,
ležemo h golim olupljenim smrekam
in pokadimo.
Nad polji zadihane ptičje sanje
zahrepene na daljne otoke.

Naši konji so mokri in majhni
pod krošnjami.
Naše težko delo je zapreglo sonce
zarana.
Naša telesa so ga priganjala ves dan,
v tla in negibno šumenje
zakopana.

Za nepremičnimi vekami
nas težke kaplje črnice
skelijo.
To so ptice!
Otresejo se, zvijejo vratove
in v večer letijo.

(J. Snoj, odlomek pesnitve *Barje* iz zbirke *Mlin stooki*, Založba Obzorja Maribor, 1963 - str. 37).

Pričujoče Snojeve verze odlikuje sproščena, a umirjena melodičnost. Na spreten način zna Snoj ustvariti odgovarjajočo, močno lirično obarvano atmosfero melanholične, v lastni mir zastrte in zazrte pokrajine. Zanimivo je, da je Snoj eden od prvih v slovenski liriki, ki učinkovito povezujejo zunanje, pokrajinsko z delovnim, aktivnim prebivalstva, ki živi na robu barja, ki ga Snoj opisuje. Snojeva pokrajina je sicer učinkovito impresionistično obarvana, polna barv, valovanja in senzibilnega ponotranjega šumenja, vendar ni pokrajina zase, temveč pokrajina, občutena v perspektivi človekovega dela, ki to pokrajino spreminja in spreminja. Kljub temu pa je to še vedno tudi idilično podoživeta pokrajina, pokrajina s „težkimi splavi oblakov“ nad olupljenimi smrekami, pokrajina, nad katero letajo velike močvirne ptice, temne, kot črna zemlja, iz katere poganjajo kisle barjanske trave. To črno, temno, težko v pokrajini, ki je podobno pticam nad močvirji, pa

se v pesnikovi predstavi spreminja v težko, otožno, temno in skrivnostno v človekovi notranjosti nasploh. Zunanje se na dialektičen način nenadoma spretno povezuje z notranjim, oziroma ponotranjenim.

Pesem *Barje* je Snoj v podnaslovu poimenoval „Idila pod diagonalnim soncem“. Vendar je nastala posebna, moderna, dinamična idila, ki nikoli ne obstoji v zunanem, statičnem, „idiličnem“, temveč seže globlje, v delovne procese, ki valovijo skozi tihe, skorajda zasanjano pokrajino, ki končno seže tudi v notranjost človekovega bivanja, ki je nenadoma občuteno v perspektivi skrivnostne, zasanjane in začarane barjanske pokrajine, ki so jo znali lepo opisati še nekateri drugi slovenski pisatelji.

Na barje lega večer. Samota sega v duše ljudi in jih napolnjuje z otožnostjo. Na drzen, nekoliko agresiven način tudi pesnik Snoj začuti skrivnostno večerno otožnost:

Na barju že pajki so
mesečine.
Vode jim hrzajo v pozdrav
in jih odnašajo od brega.
Na curkih zvenceh vzd cepeta
čez vale zaman
nepremična srebrna zaprega.

Mir lega na zemljo. Spokojnost seže pod veke trdnih delavcev. Veliko in nenavadno je barje — in tako je našlo pravo podobo tudi v pesmi:

Mir je
in v miru so ostre močvirne trave
vijoličaste,
tanka procesija se jih zagriže v breg
in nas zaraste.

Narava se nenadoma oglasi z vso močjo, v prvinski, siloviti perspektivi. Pesnik jo opazuje iz posebnega zornega kota kot vse ogrožajočo in preraščajočo prirodno moč na pohodu čez svet.

Počivajoč sredi tihe, samotne narave začuti pesnik pomen in prvobitnost prvinskih sil. Noč in dan se pojavita kot ravnotežje življenja v odločilnem loku pesnikovega bivanja:

Noč in dan
si nad nami nasproti stojita,
s tisoči jarkih bliskavic se zapletata
in s tisoči krikov se čez pobočja
in skozi globeli lovita.
Njunih razbitih zrcal
črnica in skale in vode smo,
v nepremičnih pogledih in s potnim
nehom na čelu težko
drug drugega si delamo:
spodaj s planjav smo si Krim
in zgoraj z vrhov smo si barje.
Ej, naše žene in naše vasi
ne vedo,
so omožile vrhove nad sabo
ali drvarje.

Slovenska zemlja, slovenski gozd, temačna, v megli in oblake zavita gora, spokojnost potoka globoko v tišini gozda, vse to zadobi v Snojevi daljši pesmi primerno potrditev in uresničitev. V tej temni, vlažni naravi, ki jo od časa do časa prebode moč silnih sončnih žarkov in preglasi krik divjega vodnega ptiča v daljavi, se tudi človeško življenje razodene v pogojeni dvojnosti svetlobe in temé. Na primeru pokrajine in narave razodene Snoj kom-

placiranost človekovih notranjih blodnjakov, mnogovrstnost duhovnega, miselnega in čustvenega človekovega življenja.

Znova in znova doživi pokrajina svojevrstnega barja in sosvet, ki ga na enkratni način oklepa, plastično pesniško uresničitev, izdelano v uspelih in krepkih, impresionistično navdihnutih podobah, ki jih ne pozabiš:

Temni in svetli
na tetivah ravnih cest
so dopoldneva zamolklo melodijo
prebirajoči prsti —
v klancih togotnih,
v soteskah
in na kolovozih zatrganih
ostro dišeči
rezgetajoči trsi.

Posebnost in značilnost Snojeve pesniške perspektive je ravno v tem, da značilnost pokrajine poveže z lastnostmi in delovanji človekovega bivanja. Vedno bolj vdira v ta dinamični in dialektični Snojev pesniški način, ki združuje pokrajinsko in človeško, erotična biološka danost:

Žene so mlake jim,
polne in vlažno razpenjene,
žene puščave so jim,
suha pobočja požgana;
voda in žeja —
in med njima grlo
kakor zadihana rana.

Narava, pokrajina, človek-moški in ženska, ptice, trave in drevesa začno nenadoma tvoriti plastični kozmos Snojeve pesnitve o barju, ki naenkrat ni le pesnitev o tej svojevrstni slovenski pokrajini, temveč pesnitev o svetu na sploh, o skrivnostih življenja in o skrivnostih človeške duše. Vedno znova vdira v Snojevo pesnitev elementi, ki jo fantastično-utopično razgibavajo v smislu sanj o svetovih, ki jih nismo mogli doseči:

Nad polji zadihane ptičje sanje
zahrepene na daljne otoke.

V Snojevi pesnitvi Barje pa je seveda še več podzavestno skrivnostnih in usodnostnih plasti, ki pogojujejo človekovo bivanje manj na razumski, a zato tembolj na podzavestno primaren nagonski način. V tem smislu veje nekaj starega, predpoganskega, pračloveško živalskega iz Snojevega modernega poetičnega sveta:

Kadar je mrak
in so psi naši črički,
psi — globeli
in psi — slemena,
pridejo, tako sence se pno izpod dreves,
in nam polagajo
glave na ramena.
... Za nepremičnimi vekami
nas težke kaplje črnice skelijo.
To so ptice!
Otresejo se, zvijejo vratove
in v večer letijo.

Snoj kaže primeren poslušalca za drobne značilnosti in premike sredi močvirskih barjanske prirode. Na prizadeven način zasluti polzenje senc pod drevesi, šumeče utripanje in valovanje narave. Znana pesniška metafora „ptice“ zrase v Snojevi poeziji v nov pomen, ko jo pesnik poveže z usodnostjo podzavestnega bivanja lovcev:

To so ptice,
na trsah vratov prisluškujoče,
nezaupljivo barje.

Zremo skoz prste dreves jih,
skoz jase prižmurjene
negibne sive kiparje.
Bliskamo jim z očmi,
prosimo s šumi grozečimi jih,
naj se zganejo, naj zletijo,
one pa —
naši mrtvi, zadušeni odnevi —
v nas strmijo.
Misel jim hočemo dati,
lovci od strasti trepetajoči,
misel in sanje,
pa le samoto jesensko
z drobnimi šibrami žalosti
izstrelimo vanje.

Tu se jasno pojavi še eden važnih sestavnih delov pričujoče Snojeve pesnitve: tema žalosti, melanholije, otožne ranljivosti.

Težaki sredi barjanskega gozda so nenadoma ranjeni, načeti zaradi trpke otožnosti življenja. Tudi zvonovi za okajenimi tratami žalobno zvoné skozi nedelje in gozdove utrjene pokrajine. Jesen je prišla v deželo. Žene gredó v črnih oblekah za procesijo. To je barje.

Vedno bolj se v pesmi uveljavlja prisposoba pajka, pajka mesečine, simbola za noč. A ta primera rase v groteskno prisposobo strahu:

Pajki — dožastni pijoči jahači,
pajki v pobeljenih nizkih kotih — ...

Tok elegične pesniške pripovedi o barju zadobi na trenutke konkretne, oprijemljive točke, saj se sprosti v kratko poročilo o razgovoru med fantom in dekletom.

Vendar prerašča tok celotne pesniške pripovedi presenetljivo mogočna in vseprisotna temna in hladna priroda. Zada v temi je Krim, pravi pesnik. Leži skupaj s težaki v delovnem taborišču in ne more zaspiti, saj ga vznemirja usodnost in posebnost sveta. V somraku kličejo žene k večerji, zvon bronasto doni čez večerno pokrajino. Energija Snojeve pesnitve o barju se postopoma umika v utišano ugotovitev neke barjanske značilnosti:

V mleku je znoj
kislih močvirskih trav.

Tudi v drugih, v isti zbirki objavljenih pesmih Snój na bivanjsko impresionistični način obkroža značilnosti človeškega bivanja. Vedno znova vdó v to poezijo ljubezenski stih, še močnejša pa je biološko obarvana prisotnost pokrajine in štirih osnovnih elementov sveta: zemlje, neba, vetra in vode. Na trenutke postane pesnik dolgovezno prozaičen, vendar se spet in spet ujame v široko zasnovan elegičen spev. Ob tem se podoba barja lesketa iz tega svojevrstnega pesniškega sveta, ki je nekatere duhovne elemente povzel iz ekspresionističnega pesništva Antona Vodnika, kot vodilna osnovnica Snojeve poezije. Tudi v pesmi Sončni plodovi se spominja te prvinske pokrajine, ki ti na trenutke pomeni ves svet:

Še ovinek
in med vodo in vodo
nas čaka mehek kot.
V barju trzne
velika žila
in piči zahod.

Zapimivo je, da je tudi v proznih delih znal Snój spregovoriti o ljubljanskem barju. Ljubljansko barje postaja vedno bolj lirski element Snojevega duhovnega sveta, ki prebada prozaičnost in epiko tradicionalnega človeškega bivanja.

CORREO ARGENTINO CORR. CENTRAL Y SUC 7	TARIFA REDUCIDA CONCESION 6228
	R. P. I. 1328339

GLAS je glasilo Slovenske kulturne akcije. Izide šestkrat na leto v dvojnih številkah. Urejuje ga José Petric, Zapiola 1723, I.D. 1426 Buenos Aires, Argentina. Tisk Editorial Baraga del Centro Misional Baraga, Colón 2544, 1826 Remedios de Escalada, Pcia. Buenos Aires, Argentina. Vsa nakazila na: Alojzij Rezelj, Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires 1407, Argentina - Editor responsable Slovenska kulturna akcija (Valentín Debeljak), Ramón L. Falcón 4158, Buenos Aires 1407, Argentina. Za podpisane članke odgovarja podpisnik.

